

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЇВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

**Соціальне відторгнення та соціальне залучення в Україні:
сучасні виклики і тенденції**

**Матеріали
науково-практичної підсумкової конференції
з дисципліни «Соціальна економіка»**

КИЇВ – 2025

«Соціальне відторгнення та соціальне залучення в Україні: сучасні виклики і тенденції»: матеріали науково-практичної конференції /Упорядник кандидат економічних наук, доцент Шевченко О.О. – Київ: Національний університет «Києво-Могилянська академія», кафедра економічної теорії, 2025. – 39 с.

ISBN 978-617-7668-78-6 (електронне видання)

До збірника увійшли матеріали доповідей здобувачів освіти другого (магістерського) рівня освітньо-наукової програми «Економіка» 1 року навчання, підготовлених в межах курсу «Соціальна економіка» для підсумкової науково-практичної конференції «Соціальне відторгнення та соціальне залучення в Україні: сучасні виклики і тенденції», яка відбулася 1 травня 2025 року у Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

Збірник затверджений до електронної публікації на засіданні кафедри економічної теорії Національного університету «Києво-Могилянська академія», протокол № 5 від 15 травня 2025 р.

© НУ «Києво-Могилянська академія», 2025

© Кафедра економічної теорії

ЗМІСТ

1. **Шевченко О.О.** Соціальне відторгнення в Україні: причини, наслідки та шляхи подолання в умовах сучасних викликів.
2. **Безрука С.І.** Громадські ініціативи у сприянні соціальної інтеграції.
3. **Вовченко Д.Ф.** Рівень доходів як фактор соціального відторгнення.
4. **Кравченко А.С.** Соціальне відторгнення та залучення представників національних меншин та етнічних груп в Україні. Роль культурних та мовних факторів.
5. **Любаренко Г.О.** Вплив житлових умов на соціальне відторгнення в умовах війни.
6. **Оленіч В.В.** Роль програм реінтеграції ВПО у забезпеченні доступу до житла, праці та підприємництва.
7. **Ситніков В.В.** Міжнародна фінансова підтримка для розвитку інтеграційної політики в Україні.
8. **Следовський А.О.** Соціальне відторгнення у контексті війни в Україні.
9. **Панковець А.В.** Стан кадрового забезпечення у сфері реабілітації як фактор доступу населення до цих послуг.
10. **Руднєвська А.М.** Суспільні блага: доступність освіти, медицини та культур.
11. **Рудь Д.В.** Уроки з міжнародного досвіду: ефективні моделі соціальної інтеграції.

СОЦІАЛЬНЕ ВІДТОРГНЕННЯ В УКРАЇНІ: ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Постановка проблеми. Соціальне відторгнення «як явище, яке полягає у тому, що окремі люди або групи людей страждають від низки взаємопов'язаних проблем, таких як відсутність чи низький рівень доходу, погані умови життя, відсутність можливості отримувати життєво важливі послуги (охорони здоров'я, освіти, соціальної допомоги), брати участь у суспільному, культурному або політичному житті» [1] є однією з найгостріших проблем сучасного українського суспільства, особливо в умовах економічної нестабільності, суспільних трансформацій та воєнного конфлікту.

Головними причинами соціального відторгнення в Україні є економічна нерівність; стигматизація за різними ознаками; наслідки війни та внутрішнього переміщення; дискримінація в освіті, сфері охорони здоров'я, на ринку праці, отриманні інших суспільних послуг.

Ключовими факторами соціального відторгнення в українському суспільстві є: *економічні* (бідність, безробіття та нерівність доходів); *соціальні* (відсутність доступу до основних послуг - освіти, охорони здоров'я, житла, соціальна ізоляція); *політичні та інституційні* (обмежена участь у прийнятті рішень, неефективна соціальна політика); *демографічні* (міграційний статус, дискримінація). Значно вищі ризики соціального відторгнення мають сім'ї з дітьми, особливо багатодітні, люди похилого віку.

До особливо вразливих груп населення відносяться внутрішньо переміщені особи (ВПО), люди з інвалідністю, представники національних меншин, молодь з малозабезпечених родин, люди з досвідом залежностей або психічних розладів, ветерани, ЛГБТК+ спільнота.

Проявлятися соціальне відторгнення може в різних формах, включаючи фізичну ізоляцію, емоційне відчуження, соціальну дискримінацію. Найбільш повно рівень соціального відторгнення характеризує поняття деприваційної бідності - проблема, яка безпосередньо впливає на якість життя, соціальну стабільність та економічний розвиток країни. Деприваційна бідність означає, що люди не мають доступу до базових ресурсів та послуг, необхідних для підтримки належного рівня життя. Тобто, вона свідчить не лише про низькі доходи, а й про відсутність можливостей доступу до якісної освіти, охорони здоров'я, житла та інших життєво важливих благ.

Українське суспільство впродовж останніх двох десятиріч пережило фінансово-економічну кризу 2008–2009 років, початок російсько-української війни 2014-2015 років, пандемію COVID-19, повномасштабне вторгнення, яке спричинило масштабний негативний вплив на всі сфери життя. В результаті вже на кінець 2023 року рівень деприваційної бідності збільшився до 46,8% (рис.1)

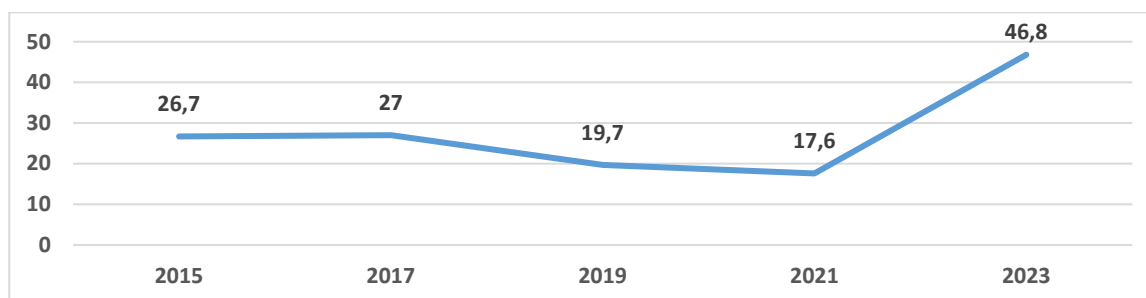

Рис. 1. Рівень матеріальної депривації в Україні, визначений за європейською методологією (частка домогосподарств, які потерпають від 4 та більше з 9 ознак депривації) в 2015–2023 р.р., %. [2,3]

До повномасштабного вторгнення в Україні до вразливих груп населення відносилися «особи/сім'ї, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників» [4]. Переважно до цих вразливих груп відносяться особи пенсійного віку, домогосподарства з дітьми, особи з інвалідністю, які потребують соціальної допомоги. Війна не лише посилила існуючі форми відторгнення, а й обумовила появу нових, коли менш захищені особи стали ще більш вразливими, а особи, які мали захищеність, частково або повністю її втратили. В результаті втрати майна, житла, роботи, руйнування інфраструктури значно погіршилися умови життя та підвищився рівень деприваційної бідності. Внаслідок війни з'явилася раптова бідність, що проявляється у різкому погіршенні умов життя усього населення, але найбільш гостро відчутна для домогосподарств з дітьми. За роки війни у 2023 році в порівнянні з 2021 роком загальна бідність в Україні зросла з 20,6 % до 35,5 % [3], дитяча бідність зросла з 43,2% до 65,2%. [5]

У грудні 2023 р. – лютому 2024 р. за технічної підтримки ЮНІСЕФ під координацією робочої групи, створеної Міністерством соціальної політики України, проведено «Загальнонаціональне репрезентативне вибіркове обстеження соціально-економічного стану домогосподарств України» (ОСЕСД), в якому були досліджені показники депривації, що є частиною показника ризику бідності та соціального відторгнення (AROPE) і використовується для моніторингу Цілі ЄС щодо бідності та соціального відчуження до 2030 року. Рівень глибокої депривації відображає вимушену нестачу необхідних і бажаних предметів для ведення нормального життя і визначається як частка населення, яка відчуває принаймні 7 із 13 позбавлень (6 пов'язаних з особою та 7 пов'язаних із домогосподарством). [3]

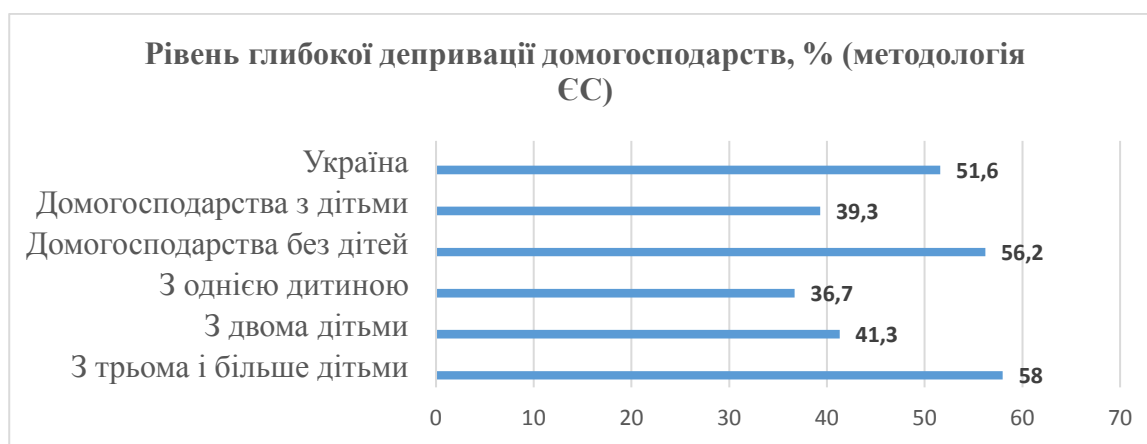

Рис. 2. Депривація: наявність 7 з 13-ти визначених позбавлень (за методологією ЄС), 2023 рік [3]

Як показало дослідження, у 2023 році найвищий рівень глибокої депривації мали сім'ї з трьома і більше дітьми (58%); 14,5% домогосподарств не могли дозволити собі принаймні 4 з 9 базових потреб, що свідчить про зростання деприваційної бідності внаслідок війни та економічної нестабільності; близько 60% внутрішньо переміщених осіб відчувають труднощі з інтеграцією в нові громади; понад 50% осіб з інвалідністю стикаються з бар'єрами у доступі до інфраструктури та послуг; понад 70% опитаних ромів повідомили про дискримінацію у сфері працевлаштування та освіти. [3].

Для подолання соціального відторгнення необхідно в першу чергу визначити потреби населення в соціальних послугах, проводити моніторинг їх якості відповідно до державних стандартів. Результати обстеження [3] показало, що 89,9% опитаних не отримують соціальних послуг, але 68,3% не потребують їх; з 31,7%, що потребують, отримують лише 11,1% [табл.1]

Охоплення та потреба в соціальних послугах в Україні у 2023р.

	Питома вага домогосподарств із соціально вразливими особами у складі, %
Отримують соціальні послуги	11,1
Не отримують соціальних послуг, з них:	89,9
Не потребують	68,3
Потребують	31,7

Джерело: [3]

Висновки. Отже, соціальне відторгнення є актуальним і складним явищем в Україні, обумовленим економічними, соціальними, політичними та демографічними факторами, суттєво посиленним військовими діями. Не зважаючи на різні урядові, неурядові та міжнародні ініціативи і заходи, спрямовані на досягнення соціального залучення, існують значні виклики у забезпеченні рівного доступу до ресурсів та послуг для вразливих груп населення.

Процес забезпечення доступу до соціальних послуг для всіх громадян незалежно від їх особливостей чи обставин означає соціальне залучення. Для посилення соціального залучення та зменшення соціального відторгнення в Україні під час війни і в післявоєнний період необхідно:

- розширити програми соціального захисту, забезпечивши адресне охоплення та доступність для всіх вразливих груп населення, особливо тих, хто постраждав від війни;
- розробити та реалізувати програми інтеграції ВПО, враховуючи їх потреби у житлі, працевлаштуванні, охороні здоров'я та соціальній адаптації відповідно до регіональних особливостей;
- удосконалити правову та політичну базу надання соціальних послуг, забезпечити необхідне фінансування та стандарти якості;
- залучати інвестиції в розвиток інфраструктури, особливо в сільських та постраждалих від військових дій районах для покращення доступу до основних послуг;
- визначити заходи, спрямовані на боротьбу з дискримінацією за різними ознаками, сприяти культурі інклюзивності та толерантності;
- особливу увагу надати забезпеченню послугами з відновлення психічного здоров'я та психосоціальної підтримки для населення, яке постраждало від війни;
- модернізувати процеси отримання соціальної допомоги та послуг, використовуючи цифровізацію для підвищення ефективності та доступності;
- розробити цільові програми для задоволення особливих потреб вразливих демографічних груп, таких як пенсіонери, сім'ї з дітьми та люди з інвалідністю, ветерани;
- залучати до надавачів соціальних послуг приватний бізнес, громадські організації.

Список використаних джерел

1. Макарова О.В. Соціальне відторгнення в Україні: специфіка проявів та методологія оцінювання. URL: <https://dse.org.ua/archive/15/5.pdf>
2. Самооцінка домогосподарствами доступності окремих товарів та послуг у 2021 році / Відп. за вип. А. Солоп. Київ : Держ. служба статистики України, 2022. 141 с. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/03/sdotp_21.pdf
3. Соціально-економічний стан домогосподарств України. – Київ, 2024. URL: <https://surl.li/ykjmbp>
4. Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII, «Про соціальні послуги»
5. Дитяча бідність: вплив війни на стан домогосподарств з дітьми <https://www.unicef.org/ukraine/media/38966/file/Child%20Poverty%20full%20version%206%20April%202023%20ukr.pdf>

ГРОМАДСЬКІ ІНІЦІАТИВИ У СПРИЯННІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми. Питання соціальної інтеграції в сучасному світі, що переживає значні соціальні, політичні та економічні зміни, набуває особливої актуальності. Глобальні проблеми, такі як воєнні дії, вимушені міграції, зростання соціальної та економічної нерівності, потребують нових заходів для забезпечення соціальної згуртованості та підтримки незахищених верств населення. У таких ситуаціях, коли державні інституції неспроможні ефективно та вчасно реагувати на виклики, які перед ними постають, у суспільстві значно зростає роль громадських ініціатив. Світовий, а зокрема український досвід, показує, що розвиток громадських та благодійних організацій, соціальних підприємств є каталізатором змін, спрямованих на покращення горизонтальних зв'язків у суспільстві, зростання рівня довіри, зменшення соціальної напруги та формування механізмів взаємодії громадянського суспільства з державним апаратом.

Проблеми соціальної інтеграції притаманні більшості країн Європейського Союзу. Статистичні дані ЄС показують, що станом на 2024 рік 93,3 мільйона осіб перебувають під загрозою бідності або соціальної ізоляції, що складає 21% населення Європейського співтовариства[1]. В Україні проблеми соціальної інтеграції останніх років, спровоковані початком воєнних дій російської федерації на сході нашої країни в 2014 році та пандемією COVID-19, значно загострилися після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну в лютому 2022 року. Руйнування житлової, медичної, освітньої, транспортної та енергетичної інфраструктури станом на листопад 2024 року оцінюються в 170 млрд доларів. Це значно вплинуло на економічну ситуацію країни, оскільки було зруйновано або втрачено, через окупацію території, велику частину підприємств, ускладнилися шляхи доступу до ринків збуту, відбулося значне скорочення експорту. Війна призвела до глибоких потрясінь і в соціальній сфері держави. Процеси внутрішньої міграції стали одним з найбільших викликів для країни. Мільйони людей втратили своє житло, роботу через окупацію або руйнування від російських ракет, значно зросли проблеми доступу до базових послуг – це призвело до різкого зростання бідності та соціальної вразливості в суспільстві. Також щоденно в країні зростає кількість людей з інвалідністю, це як військові, які повертаються з зони бойових дій з пораненнями, так і мирні жителі, які постраждали через російські обстріли. Ці верстви населення є одними з найменш захищених, оскільки багатьом з них потрібно починати своє життя спочатку, навчитися жити в нових реаліях, з новими можливостями та людьми, заново інтегруватися в суспільство [2].

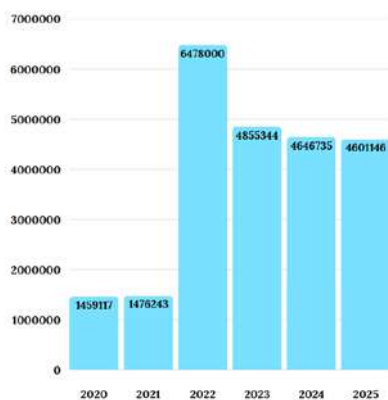

Рис.1. Кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні 2020-2025 роки

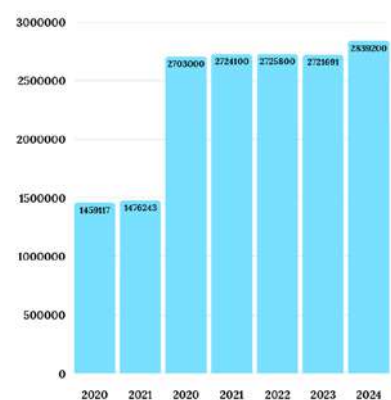

Рис. 2. Кількість в Україні людей з інвалідністю 2020-2024 роки

Джерело: сформоване автором на основі [3,4,5].

Соціальна інтеграція – це складний багатофакторний процес, спрямований на залучення окремих осіб або соціальних груп у всі сфери суспільного життя. Основною метою є забезпечення рівного доступу до ресурсів, прав, можливостей, участі у прийнятті рішень та волевиявленні, а також формування почуття у громадянина приналежності до певної спільноти. Соціальна інтеграція є важливою для реалізації прав та потенціалу як окремо взятої людини, так і суспільства загалом. Вона сприяє згуртованості суспільства, стабільності та його розвитку. Основними поняттями, що розкривають зміст «інтеграції», є такі аспекти, як «довіра», «партнерство», «комунікація», «солідарність», «соціальна згуртованість». Підсумовуючи, можна сказати, що соціальна інтеграція є одним з основних критеріїв сформованого громадянського суспільства та показником певного рівня довіри між його соціальними групами.

Пропозиції щодо вирішення проблеми. Важливу роль у вирішенні проблем соціальної інтеграції відіграють громадські ініціативи, особливо в умовах масштабних криз. Державні інституції зазвичай дуже повільно змінюють напрямки своєї діяльності, адаптуючи її під сучасні виклики, тому в час, коли ситуація вимагає негайних змін та рішень, громадські організації є більш ефективними. Завдяки своїй гнучкості, можливості швидко мобілізувати ресурси і вирішувати локальні проблеми на місцях, вони ефективно підсилюють систему державного соціального захисту [6].

Однією з головних форм громадських ініціатив є волонтерство. Це добровільна діяльність особи чи групи осіб, в ході якої надаються послуги, здійснюється допомога, ведеться робота, яка приносить користь людству і не несе за собою фінансової вигоди. Волонтерські і благодійні організації – це платформи солідарності, які об'єднують людей навколо спільної мети – підтримувати тих, хто опинився в складному становищі. В українському суспільстві активний розвиток волонтерської діяльності почався ще з 2014 року і набув свого піку в 2022 році. Лише за рік кількість благодійних організацій збільшилася на 6367, а в свою чергу громадських – на 2760. Уся їхня діяльність була спрямована на вирішення нагальних потреб суспільства. Вони підтримували українське військо, внутрішніх переселенців та людей з інвалідністю, чим самим сприяли зростанню суспільної єдності.

Рис. 3. Основна діяльність ГО/ БО після повномасштабного вторгнення
Джерело: сформоване автором на основі [7]

Ці організації допомогли державі встояти в перші місяці повномасштабного вторгнення, об'єднати суспільство та зберегти суверенітет. Вони довели свою ефективність, чим самим зміцнили своє значення в суспільстві та завоювали великий кредит довіри серед громадян. Станом на березень 2025 року рівень довіри до громадських організацій знаходиться на рівні 60,5%, а до волонтерських організацій на рівні 80%. Саме прозора діяльність дозволила їм не лише самостійно працювати, але й залучити до допомоги людей, створити спільноти, які готові, зокрема, станом на початок 2025 року, на рахунки трьох найбільших благодійних фондів України: «United24», «Повернись Живим», «Благодійний фонд Сергія Притули» надійшло 93

млрд гривень. Отже, волонтерська та громадська діяльність є одним з ефективних способів соціальної інтеграції [8].

Важливу роль у сприянні соціальної інтеграції відіграє соціальне підприємництво. Це вид бізнесу, основною метою якого є розв'язання актуальних соціальних проблем та задоволення потреб суспільства. Особливість такої діяльності полягає в поєднанні суспільно важливої місії допомогти людям та прагненням отримувати прибуток через продаж товарів або надання послуг. Такий підхід дозволяє оперативно та ефективно надавати соціальні послуги, водночас знижуючи рівень соціальної напруги в країні. Соціальні підприємства сприяють соціальному розвитку, зокрема через створення робочих місць і підтримку вразливих верств населення. Станом на 2024 рік у світі діє майже 10 мільйонів соціальних підприємств. Сукупний річний дохід цих організацій оцінюється приблизно в 2 трильйони доларів, а загальна кількість створених ними робочих місць перевищує 200 мільйонів осіб. Щодо України, то в дослідженні станом на 2013 рік було зафіксовано 41 таку організацію, до 2016–2017 років їх кількість зросла лише до 150. У довоєнному 2021 році, за різними оцінками, в Україні вже діяло близько 1000 соціальних підприємств, розташованих по всій країні. Вони працювали над задоволенням широкого спектра соціальних потреб, часто комбінуючи кілька напрямів діяльності одночасно. Після початку повномасштабного вторгнення статистичних даних щодо кількості таких організацій не публікувалося, проте їх кількість однозначно значно зросла [9].

Одним з яскравих прикладів соціального підприємництва є Veterano Pizza. Це мережа закладів, яка надає робочі місця для ветеранів і допомагає їм інтегруватися в суспільство та реалізувати себе після служби. Заклади під брендом Veterano Pizza відкриваються по франшизі у різних містах України, їх власниками стають ветерани. Окрім цього, мережа завжди підтримує благодійні ініціативи, зокрема пропонує відвідувачам можливість «підвісити» піцу для поранених бійців у госпіталах. Такі проекти допомагають стирати межу між ветеранами та мирними жителями, чим сприяють згуртованості суспільства.

Ще однією ініціативою є інклюзивна пекарня в Києві – Good Bread from Good People, яка надає можливість працевлаштування людям з ментальною інвалідністю. Головною метою цього бізнесу є створення безпечного, розуміючого середовища, у якому кожен працівник зможе реалізувати свій потенціал, набувати нових навичок і відчувати себе потрібним. Також підприємство безкоштовно передає свої вироби військовим та постраждалим від війни. Цей проект робить вагомий внесок у соціальну інтеграцію людей з ментальною інвалідністю, він дозволяє цим людям брати участь у суспільному житті, знижує їхню соціальну ізоляцію та підвищує їх самооцінку. Працівники пекарні часто беруть участь у ярмарках, спілкуються з клієнтами, що допомагає ламати стереотипи у суспільстві та формувати толерантне середовище, у якому люди з ментальними порушеннями – це не потребуючі допомоги, а активні учасники економіки та громадського життя. Це приклад ефективності соціального підприємництва як інструмента довготривалої інтеграції вразливих груп у суспільство [10].

З початком повномасштабного вторгнення залученість українського суспільства до допомоги діяльності держави значно зросла. Зокрема, збільшився вплив громадськості на формування та оцінку політик публічного управління, в тому числі соціальної політики. У цьому випадку громадські організації виступають як посередники між суспільством та урядовими організаціями. З метою покращення ефективності та прозорості впровадження соціальної політики громадськість може ініціювати обговорення важливих питань, висувати пропозиції та конкретні вимоги. Така взаємодія відбувається у формі публічних слухань, обговорень, конференцій, формування електронних петицій, організації форумів та утворення громадських рад як допоміжних елементів при органах виконавчої влади. Процес взаємодії суспільства з урядовими структурами сприяє прозорості, відповідальності та ефективності у питаннях впровадження соціальної політики.

Українське суспільство внаслідок кризи, спровокованої війною, консолідувалося, навчилося допомагати одне одному. У 2024 році Україна, за даними британської організації Charities Aid Foundation (CAF), посіла 7 місце у рейтингу благодійності в світі.

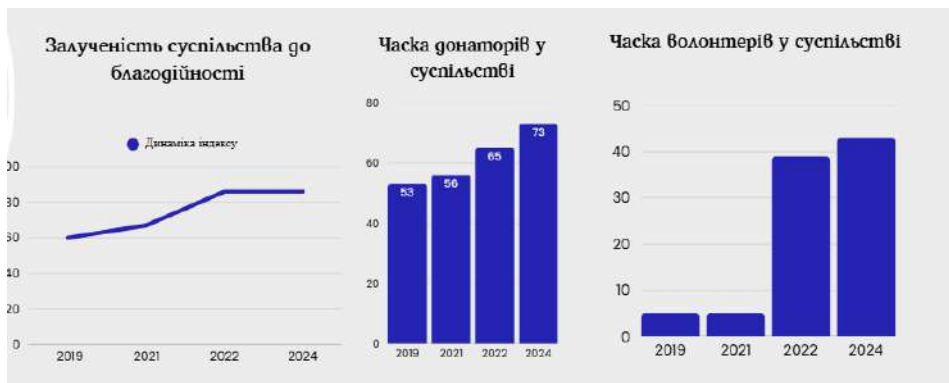

Рис. 4. Залученість суспільства до благодійної діяльності.
Джерело: сформоване автором на основі [11].

Благодійна діяльність не лише допомагає людям вирішити ті чи інші проблеми, але й сприяє розвитку спільнот небайдужих, які об'єднуються довкола спільних цінностей. Такі організації формують осередки солідарності, основою яких є довіра, співпраця і підтримка. Через спільну діяльність у благодійних ініціативах громадяни налагоджують горизонтальні зв'язки, долають соціальні бар'єри й разом шукають рішення актуальних проблем. Це сприяє соціальній інтеграції вразливих груп, зокрема внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, ветеранів, і формує більш згуртоване, відповідальне та інклюзивне суспільство.

Висновки. Отже, громадські ініціативи відіграють ключову роль у процесах соціальної інтеграції, особливо в умовах війни. Вони здатні ефективно та чітко реагувати на запити суспільства, адаптуватися до нових проблем, залучати людські ресурси там, де держава не справляється. Проте для підвищення ефективності таких ініціатив в Україні необхідно здійснити ряд наступних процесів:

- створити сприятливе нормативно-правове середовище для діяльності громадських організацій: спростити процедуру реєстрації, забезпечити їх фінансовою та юридичною підтримкою;
  - розвивати майданчики співпраці між державою та громадянським суспільством;
  - забезпечувати медійну підтримку соціальних ініціатив, щоб сприяти зростанню їх популярності;
  - стимулювати розвиток соціальних підприємств;
  - створити освітні ініціативи, спрямовані на боротьбу з впливом інформаційної пропаганди.
- Впровадження цих заходів щодо підтримки громадських ініціатив дозволить їм ще ефективніше сприяти соціальній інтеграції. Ці ініціативи зможуть значно зменшити бар'єри між громадянами та сприятимуть інтеграції незахищених верств у суспільство. Таким чином, зростання активності діяльності громадських організацій забезпечить соціальну згуртованість, створить умови для сталого розвитку суспільства та його стійкості до майбутніх викликів.

Список використаних джерел

1. Eurostat. (2024, June 12). People at risk of poverty or social exclusion in 2023. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240612-1>
2. KSE Institute. (2024, November). Прямі збитки інфраструктури України через війну зросли до \$170 млрд — оцінка KSE Institute станом на листопад 2024 року. <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/pryami-zbitki-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-zrosli-do-170-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-listopad-2024-roku/>
3. Слово і Діло. (2022, January 18). Як в Україні змінювалася кількість переселенців та розмір допомоги для них. [https://www.slovoidilo.ua/2022/01/18/infografika/suspilstvo/yak-ukrayini-zminyuvalasya-kilkist-pereselencziv-ta-rozmir-dopomohy-nyx:contentReference\[oaicite:14\]{index=14}](https://www.slovoidilo.ua/2022/01/18/infografika/suspilstvo/yak-ukrayini-zminyuvalasya-kilkist-pereselencziv-ta-rozmir-dopomohy-nyx:contentReference[oaicite:14]{index=14})

4. International Organization for Migration. (2024, April). Ukraine internal displacement report: General population survey, round 16. https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_IDP_R16_2024_UKR.pdf
5. Skilky-skilky.info. (2024, December 28). Кількість інвалідів в Україні протягом 2001–2021 pp. <https://skilky-skilky.info/kilkist-osib-z-invalidnistiu-na-pochatok-roku/>
6. Бекешкіна, І. (2018). Громадські ініціативи в Україні: чинники ефективності. Національний університет «Києво-Могилянська академія». <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1a87f94c-4947-449d-a1cc-e7f4125450b3/content>
7. Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання». (2022). Громадянське суспільство в умовах війни 2022. <https://ednannia.ua/attachments/article/12447/Громадянське%20суспільство%20в%20умовах%20війни%202022....pdf>
8. Громадянське суспільство України в умовах війни: звіт з комплексного соціологічного дослідження. Київський міжнародний інститут соціології 2024.
9. Разумков Центр. (2025, березень). Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів, ставлення до виборів під час війни, віра в перемогу (лютий–березень 2025 р.). <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-stavlennia-do-vyboriv-pid-chas-viiny-vira-v-peremogu-liutyiberezen-2025r>
10. Kyivstar Business Hub. (2024, вересень 4). Як розвивати соціальне підприємництво: особливості бізнесу та українські кейси. <https://hub.kyivstar.ua/articles/yak-rozvivati-soczialne-pidpriyemnicztvo-osoblivosti-biznesu-ta-ukrayinski-kejsi>
11. Джерело: Zagoriy Foundation. (2024, April 11). Тенденції благодійності: цифри, форми та виклики — у щорічному дослідженні від Zagoriy Foundation. Vox Ukraine.

Вовченко Д. Ф.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студентка МП-1 спеціальності «Економіка»

РІВЕНЬ ДОХОДІВ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНОГО ВІДТОРГНЕННЯ

Постановка проблеми. У XXI столітті, коли світ стикається із численними викликами глобалізації, соціальної поляризації та циклічних економічних криз, доходи населення стають одним із ключових чинників соціальної ідентифікації та інтеграції. Соціально-економічна нерівність, що посилюється в умовах стрімкого технологічного розвитку та глобальних викликів (війна, пандемії, кліматичні загрози), призводить до маргіналізації окремих верств населення. Нерівність у розподілі доходів створює передумови для виникнення відчуття виключеності із соціуму, формує так звані «соціальні бар'єри».

В Україні ця тема набуває особливої актуальності в умовах затяжної війни та пов'язаної з нею соціально-економічної кризи. Підвищення рівня безробіття, інфляція, девальвація гривні, руйнування інфраструктури, внутрішня міграція та психологічні наслідки бойових дій спричиняють загострення нерівності в доходах. Питання про доходи та соціальну інклюзію стає не лише соціальним, а й гуманітарним викликом, який потребує негайного реагування державної політики, наукової спільноти та громадянського суспільства.

Проблема соціального відторгнення в контексті рівня доходів полягає у тому, що обмеження в доступі до економічних, соціальних та культурних ресурсів призводить до ізоляції значної частини населення. Соціальне відторгнення — це не лише відсутність матеріального забезпечення, але й втрата соціального статусу, обмеження участі в громадському житті, освіті, культурі та політиці. Особа з низьким рівнем доходу не лише стикається з фінансовими труднощами, а й позбавляється можливостей повноцінної участі у житті спільноти, що формує своєрідне «соціальне гетто».

В умовах України ця проблема ускладнюється специфічними факторами: великий відсоток тіньової економіки, недостатньо ефективна система оподаткування та перерозподілу ресурсів, нестабільність на ринку праці, відсутність дієвих механізмів соціальної адаптації вразливих груп населення (внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, людей з інвалідністю).

Аргументація та концептуальні пропозиції щодо вирішення проблеми. Аргументи на користь подолання соціального відторгнення базуються на понятті соціального контракту — взаємної відповідальності держави і громадянина. Якщо значна частина населення відчуває себе виключеною з економічного процесу, суспільна злагода опиняється під загрозою.

Пропонується кілька *концептуальних підходів*:

- Введення системи гарантованого базового доходу (ГБД) для найуразливіших верств.
- Реформа системи соціального страхування з урахуванням гнучких форм зайнятості.
- Підтримка малого та середнього бізнесу як основи економічної мобільності.
- Інтеграція програм фінансової грамотності в систему освіти та підготовки кадрів.
- Децентралізація соціальних послуг для адаптації до потреб конкретних громад.

Світовий досвід. У Швеції, Фінляндії та Норвегії запроваджено інтегровану модель соціальної підтримки, яка охоплює як профілактику бідності (через доступ до якісної освіти), так і підтримку вразливих категорій населення (дитячі допомоги, житлові субсидії, програми перекваліфікації).

У Німеччині діє модель «Hartz IV», яка передбачає не лише виплату допомоги з безробіття, а й обов'язкову участь у програмах ресоціалізації. Водночас, у Португалії та Іспанії діють муніципальні проекти з інтеграції бездомних через працевлаштування в соціальних підприємствах.

Варто враховувати досвід Канади, де реалізуються пілотні проекти базового доходу. Перші результати доводять: учасники програм стали рідше звертатися до лікарень, демонстрували вищі результати в освіті, зменшилася кількість випадків домашнього насильства.

Стан проблеми в Україні. За даними Державної служби статистики України, у 2024 році рівень бідності в Україні зріс до 23%. Близько 65% українців витрачають понад половину доходу на продукти харчування, що свідчить про відсутність фінансової подушки безпеки. Із загальної кількості домогосподарств, більше 38% перебувають у зоні ризику енергетичної бідності — тобто не можуть дозволити собі оплату комунальних послуг узимку.[1]

На окрему увагу заслуговує категорія «працюючих бідних». Це особи, які мають постійне місце роботи, але їх заробітної плати не вистачає для забезпечення базових потреб. Такий феномен підриває традиційне уявлення про працю як гарантію добробуту та веде до розчарування в державних інституціях.

Останні соціологічні опитування (КМІС, 2024) свідчать: 74% громадян України вважають свій дохід «недостатнім» або «на межі виживання». У сільській місцевості цей показник сягає 83%. Близько 48% опитаних повідомили, що змушені обмежувати себе у витратах на ліки та медичні послуги, а 39% — не можуть дозволити собі якісне харчування.

Індекс бідності, розрахований за методикою Світового банку, вказує, що понад 7 мільйонів українців живуть менш ніж на \$5.5 на день. За даними Програми розвитку ООН, майже 30% дітей в Україні живуть у домогосподарствах із ризиком бідності. При цьому офіційна статистика не охоплює значну кількість осіб, які працюють у тіньовому секторі або тимчасово переміщені.

Рис. 1. Населення України, яке живе менш, ніж на \$5,5 на день [1]

Цей графік відображає частку населення України, яке живе за межею бідності згідно з міжнародним індикатором Світового банку — менше ніж \$5,5 на день.

У 2014 році цей показник становив близько 9%,

у 2020 році — найнижче значення близько 1,5%,

але після повномасштабного вторгнення РФ — поступово зріс до близько 3% у 2022 році.

Попри загальну позитивну динаміку зменшення крайньої бідності у період 2015–2020 рр., ситуація погіршилась у 2021–2022 роках через війну та економічні потрясіння. Це свідчить про високу чутливість вразливих верств до зовнішніх шоків.

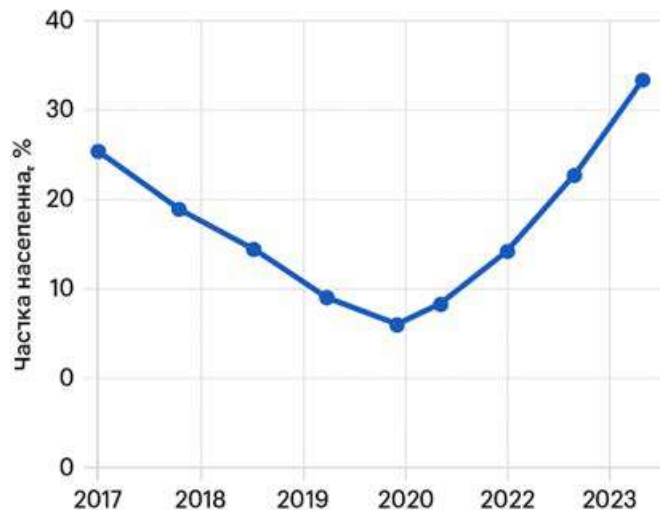

Рис.2. Індекс бідності в Україні [1]

Графік демонструє зміни індексу бідності (у відсотках до загального населення) протягом останніх семи років.

У 2017 році індекс становив близько 26%, до 2020 року він знизився до 6%, але після 2021 року стрімко зростає, досягши 32% у 2023 році.

Ці дані ілюструють драматичне погіршення соціально-економічного становища після 2022 року. Зростання індексу бідності на понад 25% за два роки — тривожний сигнал, що вимагає термінового перегляду підходів до соціальної політики.

Середній дохід на одну особу в Україні в 2024 році складає приблизно 10 200 грн на місяць, при тому що вартість споживчого кошика наближається до 9 500 грн. Тобто фінансова «подушка» домогосподарств залишається мінімальною або взагалі відсутньою, що формує хронічну фінансову нестабільність і посилює соціальну напругу.

Рекомендації по вирішенню проблеми. Подолання соціального відторгнення потребує цілісної державної політики, побудованої на принципах справедливості, прозорості та солідарності.

По-перше, необхідно розширити дію програм адресної соціальної допомоги, що повинні бути адаптовані до реального рівня життя й потреб регіонів. Підвищення мінімальної заробітної плати та розробка механізмів компенсації для тих, хто працює в низькооплачуваних секторах, мають стати пріоритетами.

По-друге, важливо інвестувати у сферу освіти, охорони здоров'я та соціального житла — не як у витрати, а як у довгострокові інвестиції в добробут нації. Створення умов для рівного старту — запорука зменшення нерівності.

По-третє, доцільно стимулювати розвиток місцевих громад через субсидіарність: децентралізовані рішення у соціальній сфері ефективніше реагують на потреби населення. Програми розвитку соціального підприємництва та мікрокредитування можуть сприяти залученню маргіналізованих груп до активної економічної діяльності.

Нарешті, слід розвивати національну інфраструктуру даних про соціальні ризики, забезпечити моніторинг програм допомоги та залучати громадянське суспільство до контролю й розробки політик. Лише через поєднання зусиль держави й громади можна створити суспільство, де рівень доходів не визначає ступінь людської гідності.

Висновки. Соціальне відторгнення внаслідок низького рівня доходів є багатогранним явищем, що включає економічну, культурну, політичну та психологічну ізоляцію. В українському контексті воно посилене війною, демографічними втратами та неефективною соціальною політикою. Люди з низьким доходом не лише втрачають доступ до матеріальних благ, але й відчувають відчуження від прийняття суспільно важливих рішень, участі в політичному та громадському житті, освітніх і культурних практиках.

Соціальна ізоляція підриває довіру до інституцій, демотивує громадян до саморозвитку, а також сприяє зростанню злочинності, радикалізації та еміграції. Якщо не вжити системних заходів, соціальне відторгнення ризикує стати хронічною проблемою, що гальмуватиме відновлення України у післявоєнний період.

Отже, формування інклюзивного суспільства з рівними можливостями є не тільки соціальним, а й стратегічним завданням держави, бізнесу, громади та кожного свідомого громадянина.

Список використаних джерел

1. Офіційна статистика доходів, витрат, бідності в Україні – Держстат <https://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Соціологічні опитування про добробут українців – КМІС <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr>
3. Світовий банк – дані про бідність, індекс Джині, доходи населення <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.DDAY>
4. UNDP – глобальний індекс багатовимірної бідності (MPI) <https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/multidimensional-poverty-index#/indicies/MPI>
5. Опис моделі Hartz IV у Німеччині – Вікіпедія https://en.wikipedia.org/wiki/Hartz_concept
6. Пілотний проект базового доходу в Канаді – Вікіпедія https://en.wikipedia.org/wiki/Ontario_Basic_Income_Pilot_Project

Кравченко А.С.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студентка МП-1 спеціальності «Економіка»

СОЦІАЛЬНЕ ВІДТОРГНЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ЕТНІЧНИХ ГРУП В УКРАЇНІ. РОЛЬ КУЛЬТУРНИХ ТА МОВНИХ ФАКТОРІВ

Постановка проблеми. Україна — це багатонаціональна країна: виявлено близько 130 етнічних груп, з яких 77 мають власні школи. Згідно останнього офіційного перепису населення (рис. 1) найпоширенішими є росіяни, білоруси, молдавани, кримські татари, болгары, угорці, румуни, поляки, євреї, вірмени, гагаузи, греки.

Рис.1. Найчисельніші національні меншини в Україні [1]

Але останні два десятиліття суттєво змінили демографічну ситуацію — війни, трудова міграція, тимчасова окупація Криму та частин Донбасу. Наразі бракує перепису, що був би найкращим інструментом для визначення масштабів змін в етнічному складі країни.

Це багатозарове виключення національних меншин — економічне, політичне та культурне. У разі прикордонних районів (Закарпаття, Буковина, Одеська область) недостатня інтеграція у національний дискурс відображається в обмеженій виборчій активності, поганому доступі до державних ресурсів та відсутності представництва у медіа. Згідно з опитуванням UMDPL (2023), 48% представників меншин не вірять у здатність держави захистити їхню ідентичність.

В Україні існує низка проблем, які перешкоджають соціальному включенню національних меншин.

Мовний бар'єр. Деяким меншинам відмовляють у доступі до освіти, медичних послуг та правової системи через незнання державної мови. У 2022 році 41 відсоток опитаних представників ромської та болгарської спільнот зазначили, що заповнювати документи українською мовою важко.

Освітня перешкода. Скорочення кількості шкіл, де навчання ведеться мовами меншин. Це можна проглянути на рис. 2, котрий демонструє дані з трьох найбільш національно диференційованих регіонах України.

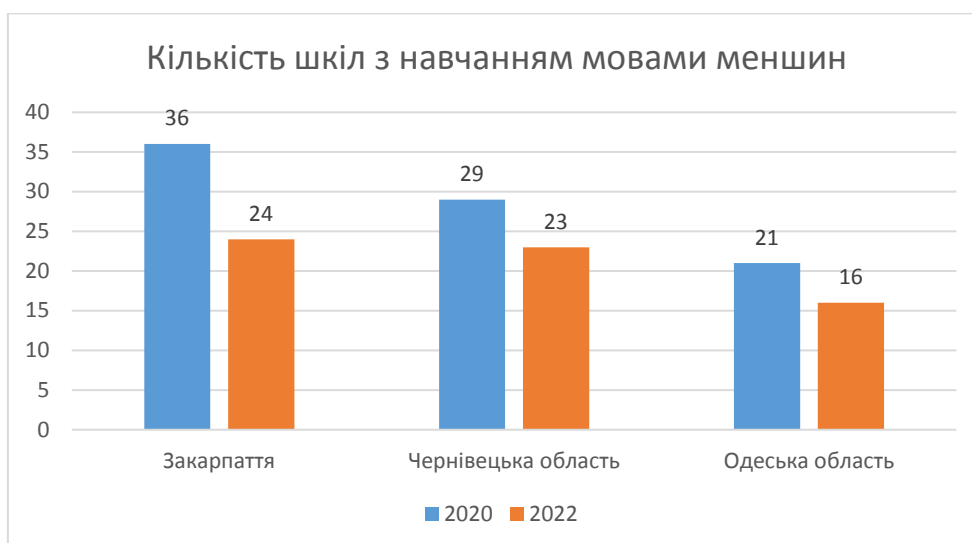

Рис. 2. Школи з навчанням мовами меншин [3,4]

Культурна перешкода. Відсутність підтримки етнокультурних проєктів. Пропорція була подібною в обох загальнонаціональних вибірках — 12% НУО, які працюють з національними меншинами у 2022 році, мали державне фінансування.

Доступ до медіа. Відсутність або мала кількість висвітлення мов меншин на державному телебаченні та радіо.

Політичне представництво. У 2023 році національні меншини були представлені лише 3% депутатів місцевих рад у прикордонних муніципалітетах.

Соціальна ізоляція означає не лише відсутність інституційної підтримки, але й поширення мови ворожнечі та принизливих стереотипів, особливо переданих через інтернет.

Наприклад, у дослідженні, проведеному в 2023 році, 36 відсотків молоді некорінного походження заявили, що стикалися з дискримінаційними відношеннями в школах або спільнотах. Цю проблему можна також спостерігати проглянувши рис. 3, який оцінює рівень ксенофобії в Україні з 2010 до 2023, що насправді упередження українців до національних меншин існують, але останні роки почало коливатись.

Рис. 3. Динаміка рівня ксенофобії в Україні [5]

Завдяки новому законодавству стосовно прав національних меншин, прийнятому у 2022–2023 роках, держава, здається, намагається асимілювати європейські стандарти та рухатися в напрямку трансформаційного підходу. Кількість проєктів, спрямованих на інтеграцію меншин, зросла з 42 у 2020 р. до 113 у 2023 р.

Шляхи вирішення проблеми. Для вирішення проблеми соціальної ізоляції представників національних меншин необхідний комплексний підхід.

- *Правова база.* Удосконалення законодавства відповідно до міжнародних стандартів (Європейська хартія, Рамкова конвенція), прийняття нормативних актів щодо реалізації культурних і мовних прав на місцевому рівні.
- *Інституційна інфраструктура.* Розвиток Служби державної етнічної політики, заснування її регіональних офісів, укомплектованих представниками національних меншин, незалежний моніторинг дотримання прав.
- *Гарантії мовного різноманіття.* Державна мова повинна розвиватися, але не за рахунок інших мов. Необхідна державна програма фінансування програм двомовної освіти та міжкультурних програм. За підрахунками ГО "Центр міжетнічного діалогу", частка громадян, що вважають мовне питання "джерелом конфлікту", знизилася з 41% у 2018 році до 24% у 2023 році.
- *Міжкультурна освіта.* Включення прав меншин, толерантності та історії етнічного різноманіття у шкільні програми та програми підготовки вчителів.

Реалізації зазначених ідей сприятимуть наступні **заходи**:

Інституційні: утворення міжвідомчої ради з питань етнічної інклюзії; проведення щорічного звіту держави про виконання зобов'язань перед національними меншинами.

Освітні: пілотні проекти двомовних шкіл у регіонах із високою часткою меншин; створення відкритої цифрової бібліотеки підручників та методичних матеріалів мовами меншин.

Культурна дипломатія всередині країни: інтеркультурні фестивалі у співпраці з громадами; мобільні виставки "Історії наших сусідів" у музеях та школах.

Громадянська залученість: програми мікрогрантів для молодіжних ініціатив меншин; підтримка культурних інкубаторів у регіонах.

Висновки. Розробка ефективної політики інтеграції національних меншин є не лише обов'язком України в контексті її євроінтеграційного процесу, але й елементом внутрішньої стабільності. Замало, щоб держава просто оголосила: «ми всі рівні», а скоріше керівництво повинно просувати політику, яка підтримує культурну та мовну ідентичність. Культурне різноманіття не є загрозою, а фактором зростання. У сучасному світі стратегічне бачення інклюзивності повинно бути інтегровано в національну ідею.

Список використаних джерел:

1. Державна служба з етнополітики та свободи совісті. Ключові статистичні дані: етнічні спільноти України, 2021. https://dcss.gov.ua/wp-content/uploads/2021/10/%D0%95%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%96%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%96.pdf
2. Центр Sapiens. Мовна політика в Україні: виклики та перспективи, 2023. <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=174>
3. НУШ. МОН підрахувало, скільки шкіл навчають мовами національних меншин, 2021. <https://nus.org.ua/2021/09/24/mon-pidrahuvalo-skilky-shkil-navchayut-movamy-natsionalnyh-menshyn/>
4. НУШ. Досі є школи, де вивчають російську..., 2024. <https://nus.org.ua/2024/07/10/dosi-ye-shkoly-de-vyvchayut-rosijsku-skilky-uchniv-v-ukrayini-navchayutsya-movamy-natsionalnyh-menshyn/>
5. Главком. Опитування: який рівень ксенофобії в Україні, 2023. <https://glavcom.ua/country/society/opituvannja-pokazalo-jakij-riven-ksenofobiji-v-ukrajini-983113.html>
6. КМІС. Міжетнічні упередження в Україні, 2023. <https://www.ideopol.org/wp-content/uploads/2023/04/4.-Rabinovich-Berg.pdf>

Любаренко Г.О.

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»,
студент МП-1 спеціальності «Економіка»

ВПЛИВ ЖИТЛОВИХ УМОВ НА СОЦІАЛЬНЕ ВІДТОРГНЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Постановка проблеми. У сучасному світі житлові умови являються ключовим фактором та напрямом дослідження соціального відторгнення стоючи поряд з доходами, суспільними благами та ринком праці. Для країн, що розвиваються, ця проблема виявляється найбільш відчутною, адже обмежені фінансові ресурси, зачасту, не дають змогу забезпечити належні умови проживання за моделлю розширеного відтворення населення. Для України, проблема соціального відторгнення не втрачає своєї актуальності, як і через низькі зарплати у порівнянні з країнами ЄС, так і з урахуванням незадовільних умов проживання.

На 1 січня 2021 року Держстатом було підраховано, що 45 598 од. та 17 254 житлових будинків були у ветхому та аварійному стані відповідно, у який проживало 54 803 та 11663 осіб.[2] Усього будинків на 2021 рік нараховувалось 9 163 897 од. з яких 3 млн. 340 тис у міській місцевості та

5 млн 823 тис у сільській. [2]

Особливої гостроти проблема забезпечення житловими умовами та соціального відторгнення набула в період активної фази збройного конфлікту, що було зумовлено масштабною втратою житлового фонду та інфраструктури. Наслідки воєнних дій є особливо відчутними в низці регіонів України, зокрема найбільших руйнувань і соціально-економічних втрат зазнали Київська, Чернігівська, Сумська, Харківська, Луганська, Запорізька, Донецька, Дніпропетровська та Херсонська області. У довоєнний же період покращення умов потребувало, за оцінками експертів, від 8 до 63% усіх домогосподарств.[1] А з початком повномасштабного вторгнення сума прямих збитків житловій інфраструктурі склала \$58,9 млрд, це являється найбільшою часткою усіх збитків які були спричинені військовими діями.[3]

Соціальне відторгнення, як концепт. Термін та сама концепція соціального відторгнення виникла відносно недавно, а саме у 1974 році. Його було вперше використано Рене Ленуаром, і він використовувався для позначення тієї категорії осіб, які були виключені зі сфери надання соціального захисту Франції. У цю категорію «відторгнутих» було віднесено: людей з розумовою або фізичною інвалідністю, схильних до суїциду, дітей, які зазнали насильства, споживачів наркотиків, правопорушників, батьків однаків, маргінальних та асоціальних осіб тощо.

У раді міністрів ЄС було розроблено комплексний індикатор AROPE, який використовується для оцінки ризику бідності або соціального відторгнення. Він охоплює три критерії: рівень доходу нижчий за межу бідності, серйозну матеріальну та соціальну скруту, а також дуже низьку інтенсивність праці в домогосподарстві. Людина вважається такою, що перебуває під ризиком AROPE, якщо відповідає хоча б одному з цих трьох критеріїв. З плином часу, а саме у різних стратегіях ЄС, кожен з критеріїв описується з різною деталізацією. Можна зазначити, що у стратегії «Європа 2030» опис цих компонент є більш комплексним ніж у стратегії «Європа 2020».

Отже, ми вже виокремили, що у свою чергу житлові умови є базовою потребою людини, а соціальне відторгнення відображає часткове або повне вилучення особи чи групи осіб із соціальної структури суспільства й суспільних процесів. Тут відразу на думку приходять усім нам відома піраміда А.Маслоу, де житло займає найнижчий, базовий рівень і є необхідним для виживання людини. І сенс цієї піраміди в тому, що поки людина не заповнить чи не буде задоволена базовим рівнем (їжа, житло, одяг) вона не перейде до наступних щаблів. Але і врахуємо той факт, що житло це не тільки про стіни, вікна та дах, це ще й відчуття безпеки, стабільності та особистого комфорту. Саме ці аспекти забезпечують психологічне відчуття дому, приватності, можливість реалізовувати потреби — від сну і відпочинку до ведення побуту та сімейного життя. Мені імпонує філософський погляд на житло у роботі Клименко Ю.А, а саме «Житло є екзистенційною потребою людини. Людська екзистенція – перебування в домі.».[4] Це чудово підкреслює те, що житло все ж більше ніж просто місце перебування або тільки матеріальна цінність, це наш екзистенційний «друг» .

Фактори впливу житлових умов на соціальне відторгнення.

1. Матеріальна ізоляція та стигматизація.

А саме, погані житлові умови такі як : перенаселення, аварійне житло або відсутність базових зручностей сприяють формуванню соціального іміджу "неблагонадійності". Люди, які у свою чергу проживають у таких умовах частіше стикаються з упередженням з боку інших, більш забезпечених людей. Часто вважаються "проблемними" чи "неуспішними" , і можуть , навіть виключатись з активної участі у житті громади. Люди, які живуть у поганих умовах можуть не проявляти активну пасивну поведінку, та будуть менш схильні до волонтерства чи інших ініціатив від громади.

2. Фізичне відокремлення та вплив на молодь і майбутні покоління.

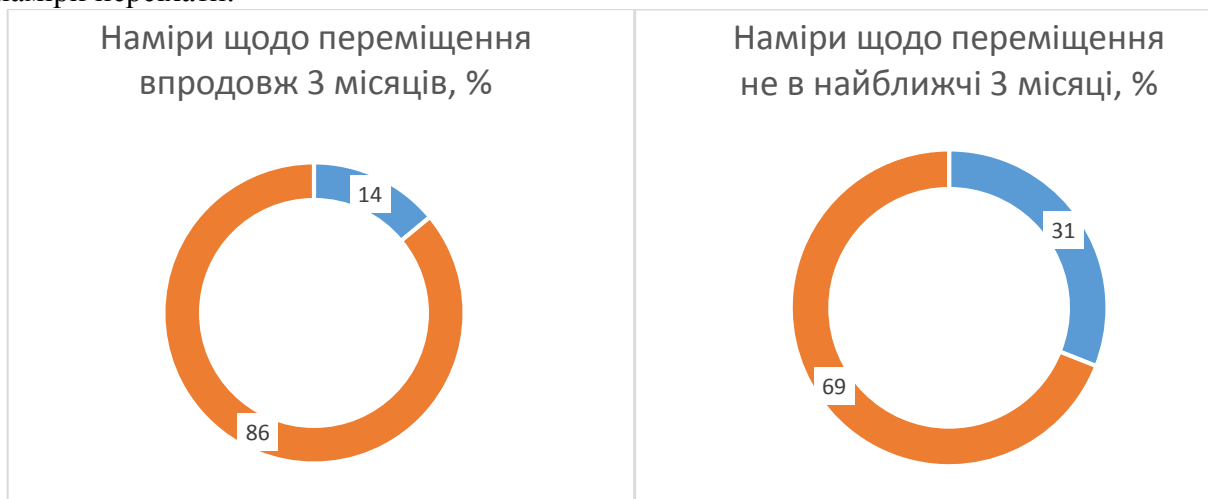
Віддалення від інфраструктурних об'єктів, таких як школи, лікарні або ж транспортні вузли створює бар'єри для повноцінної участі у суспільстві. Це у свою чергу зменшує і економічну активність домогосподарств, так і сприяє ізоляції. Молодь, яка має поганий доступ для освіти має

нижчі освітні результати та може повторювати соціальний статус своїх батьків.

3. Геттоїзація

Соціально-економічна сегрегація житлових районів призводить до створення гетто та замикає жителів у колі однорідного та маргіналізованого оточення. Часто з цього зачиненого кола не має можливості вирватись і змінити оточення.

ВПО та внутрішні переміщення. За оцінками МОМ фактична чисельність ВПО в Україні складає 3 669 000 осіб. А повернулися до свого звичного місця проживання аж понад 4 396 000 осіб.[5] Після проведення низки опитуваних, у відповідь на запитання про плани щодо переміщення в короткостроковій перспективі 86% ВПО висловили намір залишитися в поточному населеному пункті впродовж наступних трьох місяців, тоді як 9% повідомили про наміри переїхати.

Помаранчевим – хочуть переїхати; Синім – не хочуть переїхати. Графіки побудовані на основі даних з Global data institute.

Рис. 1. Наміри ВПО щодо переміщення [5]

Більшість, а саме 69% фактичних ВПО висловили намір залишатися у поточному місці перебування довше ніж упродовж наступних трьох місяців, тоді як 14% все ж обмірковують можливість повернутися до минулого місця проживання. [5] Наведена вище статистика вказує на стабілізацію мобільності ВПО та поступове формування нових соціальних зв'язків у громадах прийому. Водночас частка тих, хто все ще розглядає можливість переїзду або повернення (9% і 14% відповідно), свідчить про збереження невизначеності та необхідність подальшої підтримки адаптації та житлового забезпечення. У розрізі ж потреб ВПО, незалежно від їхньої пріоритетності, належать павербанки й генератори - 59%, а також медикаменти - 40%, житло й можливості для заробітку - 34%.[5] Перший чинник, а саме павербанки й генератори були спричинені зростаючим попитом через ракетні обстріли енергетичної інфраструктури, що у свою чергу призводило до масових відключень. Водночас потреба у доступному та прийнятному за умовами житлі залишається малозначущою для більшості осіб, які вже повернулися до своїх домівок, а також для тих, хто не зазнав вимушеного переміщення. На відміну від цього, 14% ВПО визначили житло, як основну і нагальну потребу, що у свою чергу свідчить про гостру проблему з забезпеченням доступним житлом саме цієї категорії населення. Особливо це актуально для Києва, майже кожен четвертий ВПО (24%), який наразі проживає у Києві, повідомив про житлову потребу, як головну серед інших соціально-побутових викликів.[5]

Насправді ця проблема стосується не тільки ВПО а й звичайних людей які орендують житло. У Києві оренда однокімнатної квартири становить 68 % від середньої зарплати.[6] Так згідно з останніми даними work.ua на листопад 2022 року середня зарплата становить 22 тисячі гривень, а середня вартість однокімнатної коливається в рамках 15 тисяч гривень залежно від району. Насправді, у Києві не настільки проблемна ситуація, як у Львові чи Ужгороді. Орендарі можуть витратити до 80 % та 87% свого доходу, і це ще при зарплаті подібній до

київської. [6] Попит на нерухомість в Ужгороді створив, як і повномасштабна війна, так і попит зі сторони вищезгаданих ВПО.

Аналіз впливу житлових умов на соціальне відторгнення через призму економічної доступності житла. У контексті цієї роботи важливо проаналізувати динаміку індексу споживчих цін з 2020 по 2024, як одного з ключових показників, що відображає тенденції до зростання вартості житлових послуг та будівельних матеріалів. У свою чергу, зростання ІСЦ без відповідного підвищення доходів населення призведе до погіршення економічної доступності житла, особливо для вразливих категорій, таких як ВПО. Аналіз тенденцій ІСЦ, у подальшому, дозволяє оцінити вплив макроекономічних факторів на житлову сферу та виявити ризики подальшої маргіналізації соціально незахищених груп. Це також створює підґрунтя для обґрунтування необхідності підтримки доступного житла, як одного з пріоритетних напрямів державної політики.

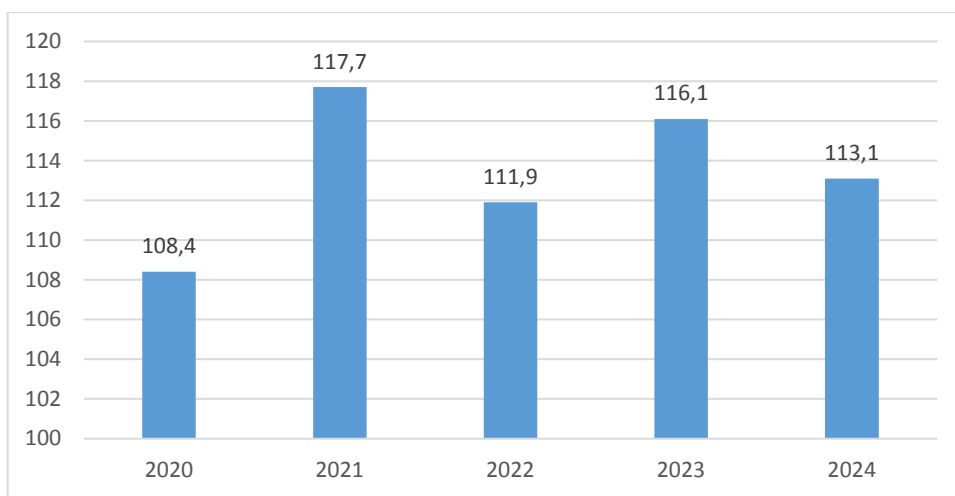

Рис.2. Зміни цін на ринку житла [7]

У статистиці були враховані квартири продані, як на первинному так і на вторинному ринку. Цифри зростання індексу вказують на стабільне зростання цін на житло рік до року (8–17%). Це перевищує рівень інфляції за більшість років (2024 - 12%; 2023-5%; 2022-26%, 2021-10%, 2020-5%), що свідчить про швидший ріст вартості житла порівняно з доходами населення, а також підвищення навантаження на домогосподарства.[8] Дедалі більше людей не можуть дозволити собі якісне житло, що призводить до маргіналізації.

Що спричиняє ріст цін на житло? Звісно, ріст цін на житло посилює соціальне розшарування, та сприяє утворенню «елітних» закритих ЖК, яку у свою чергу ніяк не впливають на покращення якості життя та інфраструктури інших «сусідів» цих ЖК. Також не сприяють соціалізацію людей у громаді, адже доступи до таких екосистем - закриті, для тих хто не є власником. Через це старі райони деградують та зменшуються, як і в демографічному плані, так і у плані фізичного зношення. Як наслідок: зростає соціальна дистанція, уразливі групи, такі як: молодь, пенсіонери, ВПО - стають більш ізольованими. Якщо розглянути ріст цін на житло з демографічної сторони, а саме для молоді. То для такої вразливої групи, високі ціни означають відкладення створення сім'ї, або відсутність мотивації залишати батьківський дім. Також інфляція тисне й на ринок оренди. Адже через високі ціни купівлі первинної оселі, більше людей перейде на ринок оренди, через це ставки зростуть, як наслідок зросте нестабільність і ризик виселення. Отже, люди просто стають тимчасовими мешканцями, не мають соціального захисту, та не вкорінюються у громади.

Висновки. Житлові умови в умовах війни стали визначним фактором соціального відторгнення, особливо для вразливих груп, таких як внутрішньо переміщені особи. Зростання вартості житла випереджає зростання доходів, що посилює економічну недоступність і призводить до маргіналізації значної частини населення. Це не лише загострює соціальну

ізоляцію, а й перешкоджає формуванню сталих громадських зв'язків та інтеграції. Ситуація вимагає системної державної підтримки у сфері доступного житла, як одного з пріоритетів соціальної політики.

Список використаних джерел

1. А. Г. РЕУТ. Житлова проблема в Україні на тлі війни 2022 року. <https://doi.org/10.15407/dse2022.03.123>
2. Житловий фонд за регіонами у 2020 році. Державна служба статистики України. Посилання: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zf/zf_reg/zf_reg_20_ue.xls
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. Посилання : https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf
4. Клименко Ю. А. Соціальне відторгнення в житлових умовах населення України: дис. канд. екон. наук: Київ, 2021. Посилання: https://idss.org.ua/avtoref/Дисертація_Клименко%20Ю.А.pdf
5. Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Un Migration. Посилання: https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/GPS_R17_IDP_UKR.pdf
6. Деякі українці витрачають 87 % місячного доходу на оренду житла. Посилання: <https://hmarochos.kiev.ua/2024/11/25/deyaki-ukrayinczi-vytrachayut-87-misyachnogo-dohodu-na-orendu-zhytla-doslidzhennya/>
7. Зміни цін на ринку житла, Держастат. Посилання : https://stat.gov.ua/uk/explorer?urn=S3SU%3ADF_PRICE_CHANGE_HOUSING_MARKET%2811.0%29&filter=INDEX_HOUSPRICE.%2A.%2A.%2A.%2A
8. Індекс інфляції. Посилання: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/2024/4>

Оленіч В. В.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студентка МП-1 спеціальності «Економіка»

РОЛЬ ПРОГРАМ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВПО У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДОСТУПУ ДО ЖИТЛА, ПРАЦІ ТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Постановка проблеми. В Україні проблема внутрішньо переміщених осіб набула надзвичайної актуальності. За даними Міністерства соціальної політики України, станом на 2025 рік, в Україні налічується понад 4,6 мільйона внутрішньо переміщених осіб, які зіткнулися з численними проблемами, включаючи обмежений доступ до житла, труднощі з працевлаштуванням та недостатню підтримку підприємницької діяльності. Ефективна реінтеграція цієї групи населення є критично важливою для соціальної та економічної стабільності країни.

Починаючи з 2014 року Україна протистоїть збройній агресії російської федерації. Частина наших територій стала анексованою, а інша- тимчасово окупованою, що призвело до переміщення населення, як за межі країни, так і всередині держави. Лютий 2022 року, коли росія здійснила повномасштабну військову агресію проти України став початком випробовувань не лише для українців, а й для європейців та всього світу загалом. Повномасштабне вторгнення спричинило одне з наймасштабніших переміщень в Європі з часів Другої світової війни. За даними Міністерства соціальної політики України станом на середину березня 2025 року в Україні офіційно зареєстровано 4601146 внутрішньо переміщених осіб, з яких 3,68 млн осіб- доросле населення, а 873107- діти до 18 років [1]. Люди з цієї категорії населення є надзвичайно вразливими, що зумовлено втратою житла, роботи, джерела доходів, соціальних зв'язків, а також постійні психологічні та бюрократичні негаразди. Згідно із даними Міжнародної організації з міграції 60% внутрішньо переміщених осіб проживають у приймаючих їх громадах строком більше 12 місяців, але лише 14% із них планують постійно

залишитись на новому місці [2]. Це свідчить про невизначеність ВПО у подальших планах та необхідність наявності ефективних програм реінтеграції. Програми реінтеграції, в даних випадках, є необхідним інструментом задля забезпечення соціального та сталого розвитку внутрішньо переміщених осіб, а також задля сталого розвитку приймаючих громад.

В географічному розрізі, саме на регіони, які мали спільний кордон з РФ, або вихід до моря припадає більше ніж 90% загальної суми прямих збитків: Вінницька (0,6,\$ млрд.), Волинська (0,\$ млрд.), Дніпропетровська (3,9,\$ млрд.), Донецька (38,6,\$ млрд.), Житомирська (0,9,\$ млрд.), Закарпатська (0,\$ млрд.), Запорізька (17,\$ млрд.), Івано-Франківська (0,6,\$ млрд.), Київська (14,9,\$ млрд.), Кіровоградська (0,3,\$ млрд.), Луганська (18,2,\$ млрд.), Львівська (0,4,\$ млрд.), Миколаївська (8,8,\$ млрд.), Одеська (1,9,\$ млрд.), Полтавська (0,7,\$ млрд.), Рівненська (0,4,\$ млрд.), Сумська (3,7,\$ млрд.), Тернопільська (0,2,\$ млрд.), Харківська (32,2,\$ млрд.), Херсонська (13,4,\$ млрд.), Хмельницька (1,1,\$ млрд.), Черкаська (0,2,\$ млрд.), Чернівецька (0,1,\$ млрд.), Чернігівська (5,9,\$ млрд.) [с.5, 3]. Що насамперед зумовлено близькістю до бойових дій та майже повною руйнацією інфраструктури. Станом на січень 2024 року прямі збитки житлового фонду становлять майже \$60 млрд, кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів житлового фонду становить близько 236 тис. будівель, житловий фонд Бахмута і Мар'янки зруйнований повністю, Сіверськодонецьку на 90%, в інших східних містах він щодня збільшується [с.7, 3].

Для ВПО велике значення мають виплати на проживання, які є частиною урядової підтримки. Розпочинаючи з листопада 2023 року виплати призначаються терміном 6 місяців на родину, яка вперше звернулась за допомогою, та виплачується одному з членів родини раз на місяць: для осіб з інвалідністю та дітей – 3 тис. грн, а для інших осіб – 2 тис. грн. [1]. Також однією із форм державної підтримки є житлові субсидії. Внутрішньо переміщені особи мають право отримати субсидію на оплату житлово-комунальних послуг на загальних умовах. У разі, коли витрати домогосподарства перевищують обов'язковий платіж, субсидія компенсує частину вартості. Водночас допомога на проживання не враховується до сукупного доходу при призначенні субсидії, що робить її доступнішою для більшої кількості родин [4].

Ще один механізм державної підтримки це субсидія на оренду житла. Вона спрямована на покриття витрат на тимчасове житло в безпечних регіонах, що дозволяє знизити фінансове навантаження на родини ВПО та створити передумови для стабілізації їхнього побуту [4].

Окремий механізм державної підтримки розроблений спеціально для дітей ВПО- спеціальні програми відпочинку та оздоровлення. Наприклад, відпочинок в міжнародному дитячому центрі "Артек", а також різні послуги, приклад- "Муниципальна няня" [1].

Концептуальні пропозиції щодо її вирішення:

Шляхи вирішення проблеми. Задля ефективної реінтеграції ВПО держава мусить впроваджувати програми, які охоплюватимуть ключові напрямки:

1. *Доступ до житла.* У звіті Міжнародної організації з міграції, зазначається, що для ВПО, які наразі проживають у Київській області та західних областях найбільш нагальною потребою є наявність житла [с.10, 2]. Забезпечити ВПО тимчасовим та постійним житлом досі є головним викликом. Наявні на сьогодні програми- компенсація витрат на оренду чи будівництво тимчасових модульних містечок має обмежений ефект. Державі варто перейти до довгострокових рішень, а саме: розвивати програми пільгового іпотечного кредитування для ВПО, субсидувати оренду житла на поточних ринкових умовах, а також провести реконструкцію покинутих об'єктів під соціальне житло.

2. *Професійна інтеграція та працевлаштування.* Значна частина ВПО втратила не лише місце проживання, але й можливість здійснювати свою професійну діяльність. Особливо складно працевлаштуватися людям передпенсійного віку, жінкам з дітьми та людям з інвалідністю. За останніми опитуваннями порталу roboota.ua за ініціативи Міністерства відновлення були зроблені наступні висновки: переважна більшість опитаних (56,2%) наразі не мають роботи і активно її шукають. При цьому чверть респондентів (26,2%) хоча і працевлаштовані, але шукають краще місце роботи. Більш ніж половина опитаних (64,4%) шукають повну зайнятість, а неповна зайнятість або фриланс цікавить 39% та 16,5% опитаних відповідно [5]. Майбутні програми

реінтеграції мають включати перекваліфікацію населення, адаптаційні курси, а також запровадження програм стимулювання роботодавців до працевлаштування ВПО, таких як податкові пільги або субсидії, може підвищити їхню зацікавленість у наймі цієї категорії працівників.

3. *Підприємництво*. Розвиток самозайнятості може бути одним з найефективніших шляхів соціально-економічної інтеграції. Надання фінансової допомоги у вигляді грантів або пільгових кредитів для започаткування або розвитку бізнесу, а також організація навчальних програм та консультацій з питань ведення бізнесу є ключовими елементами підтримки. Створення бізнес-інкубаторів та коворкінг-центрів може забезпечити сприятливе середовище для розвитку підприємницьких ініціатив ВПО [6].

Висновки. Задля ефективною реалізації вище запропонованих заходів, необхідно прийняти наступні кроки. По-перше, варто розробити та прийняти закон, про підтримку реінтеграції ВПО, в якому будуть чітко визначені правові засади. По-друге, створити раду з питань реінтеграції ВПО, яка забезпечить ефективно та комплексну роботу різних організацій та органів влади. По-третє, забезпечити прозорість у використанні коштів, виділених для програм реінтеграції ВПО. По-четверте, проводити інформаційні кампанії для ВПО, щоб вони знали, які програми для них доступні. По-п'яте, розробити цифрову платформу для ВПО, на кшталт Дії. В якій буде зображено інформацію в реальному часі про доступне житло, навчання, актуальні вакансії; доступ до послуг ВПО; можливість онлайн подачі заявок на участь у програмах; чат консультації із юристами та соціальними працівниками.

Список використаних джерел

1. Кількість ВПО в Україні, зокрема дітей, на березень 2025 р. *Скільки-скільки?*. URL: <https://skilky-skilky.info/v-ukraini-nalichuietsia-4-6-mln-vnutrishno-peremishchenykh-osib/#:~:text=Станом%20на%20середу%20березня%202025,серед%20ВПО%20складає%20до%20ро%20населення.>
2. Україна – Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Опитування загального населення – Раунд 19 – січень 2025 року | Displacement Tracking Matrix. *Home / Displacement Tracking Matrix*. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-1?close=true>
3. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України, зростає до майже \$155 млрд – оцінка KSE Institute станом на січень 2024 року. Kyiv School of Economics. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-standom-na-sichen-2024-roku/>
4. Лукіна В. Допомога для переселенців у 2025 році: які виплати можуть отримати українці. *РБК-Україна*. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/dopomoga-pereselentsiv-2025-rotsi-ki-iplati-1745594977.html>
5. Міністерство розвитку громад та територій України. *Головна* | *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: <https://mindev.gov.ua/news/34498-golovni-vikliki-posuku-roboti-dlia-vpo-rezultati-doslidzennia>
6. Міністерство економіки України. (2024). *Підтримка підприємництва серед ВПО*. URL: <https://www.me.gov.ua/>

МІЖНАРОДНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА ДЛЯ РОЗВИТКУ ІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти України, не лише призвела до величезних людських жертв та руйнувань, але й підірвала економічну стабільність країни. Бойові дії на сході та півдні, окупація територій, руйнування критичної інфраструктури (енергетичної, транспортної, житлової) вимагають колосальних фінансових ресурсів для оборони, підтримки цивільного населення та майбутнього відновлення.

Отримання Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу у червні 2022 року стало історичним кроком, що засвідчив стратегічний вибір країни. Однак, для подальшого просування на шляху до повноправного членства необхідно здійснити глибокі політичні, економічні та соціальні реформи, які вимагають значних фінансових вливань.

Війна завдала нищівного удару по соціально-економічній сфері України. За даними Світового банку, ВВП України у 2022 році скоротився на 29,1%. Мільйони українців стали внутрішньо переміщеними особами або біженцями, що створило величезне навантаження на соціальну інфраструктуру та потребує значних коштів для їх підтримки.

Державний бюджет України перебуває під значним тиском через військові видатки, зменшення податкових надходжень та необхідність фінансування соціальних програм. Власних ресурсів країни є об'єктивно недостатньо для одночасного покриття всіх нагальних потреб, включаючи оборону, підтримку громадян та реалізацію амбітних інтеграційних планів.

Міжнародні фінансові інституції та країни-донори часто надають допомогу на умовах проведення конкретних реформ у різних сферах – від державного управління та боротьби з корупцією до реформування енергетичного сектору та судової системи.

Успішне та прозоре використання міжнародної фінансової допомоги створює позитивний імідж України на міжнародній арені та підвищує довіру потенційних інвесторів. Макроекономічна стабільність, підтримувана зовнішнім фінансуванням, та прогрес у проведенні реформ роблять Україну більш привабливою для приватного капіталу.

Однією з головних проблем є забезпечення ефективного, прозорого та підзвітного використання міжнародної фінансової допомоги. Ризики корупції, неефективного управління проектами, недостатнього контролю за цільовим використанням коштів можуть нівелювати позитивний вплив зовнішнього фінансування.

Умови надання фінансової допомоги міжнародними інституціями та країнами-донорами часто включають вимоги щодо проведення певних реформ, які можуть бути політично чутливими або не повністю відповідати нагальним потребам України. Іноді пріоритети донорів можуть відрізнятись від стратегічних цілей України у сфері інтеграції та розвитку.

Слід зауважити, що надмірна залежність від зовнішнього фінансування може створити ризики для економічного та політичного суверенітету України. Необхідно прагнути до поступового збільшення власної фінансової спроможності шляхом стимулювання економічного зростання, покращення інвестиційного клімату та реформування податкової системи.

За узагальненими оцінками на основі даних ЄС, МВФ, Світового банку, ЄБРР та двосторонніх донорів, загальний обсяг міжнародної фінансової допомоги, наданої Україні з лютого 2022 року по квітень 2025 року, перевищив 155 млрд доларів США. Ця сума включає пряму бюджетну підтримку, кредити, гранти та гарантії.

За даними Рахункової палати України, станом на кінець 2024 року рівень освоєння деяких програм міжнародної допомоги залишався недостатнім і коливався в межах 60-70%. Це свідчить про наявність бюрократичних перешкод, недостатню підготовку проектів та інші фактори, що уповільнюють використання наданих ресурсів.

За оцінками Національного банку України, без значної міжнародної фінансової підтримки падіння ВВП України у 2022-2024 роках могло бути на додаткові 5-7 відсоткових пунктів глибшим. Зовнішнє фінансування дозволило підтримати платоспроможність держави, уникнути гіперінфляції та забезпечити фінансування критично важливих державних програм. Завдяки стабілізаційним кредитам та грантам від міжнародних партнерів Національному банку України вдалося стримати інфляцію, яка за підсумками 2024 року становила **12,8%**. Прогнози без зовнішньої підтримки передбачали значно вищі темпи зростання цін.

Світовий досвід. Багаторічний досвід Світового банку та МВФ у наданні фінансової допомоги країнам, що розвиваються, показує, що ефективність цієї допомоги значною мірою залежить від внутрішніх факторів у країні-реципієнті. Країни з сильними інститутами, низьким рівнем корупції, стабільною політичною системою та чіткою стратегією розвитку демонструють значно кращі результати у використанні зовнішніх ресурсів. Навпаки, в країнах з високим рівнем корупції та слабким управлінням міжнародна допомога часто не призводить до очікуваних позитивних змін.

Європейський Союз має значний досвід використання фінансових інструментів для підтримки економічного та соціального зближення між країнами-членами. Cohesion Funds спрямовуються на підтримку регіонів з нижчим рівнем економічного розвитку, фінансування інфраструктурних проектів, розвиток людського капіталу та підвищення конкурентоздатності. Наприклад, Польща, яка вступила до ЄС у 2004 році, отримала понад 100 млрд євро з Cohesion Funds протягом перших 15 років членства. Ці кошти були спрямовані на модернізацію транспортної інфраструктури, розвиток малого та середнього бізнесу, покращення екологічної ситуації та інші проекти, що сприяли значному економічному зростанню та інтеграції країни до європейського економічного простору.

За даними Державної служби статистики України, у 2024 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну зріс на 15% порівняно з попереднім роком і становив 4,2 млрд доларів США. Це зростання частково пояснюється макроекономічною стабілізацією, досягнутою завдяки міжнародній фінансовій підтримці, та очікуваннями щодо майбутнього відновлення економіки.

Станом на кінець 2024 року державний та гарантований державою борг України становив близько 80% ВВП, що є значним показником. Однак, варто зазначити, що значна частина цього боргу є пільговими кредитами з низькими відсотковими ставками та тривалими термінами погашення, наданими міжнародними партнерами. Це полегшує боргове навантаження на країну в умовах війни та післявоєнного відновлення (Міністерство фінансів України).

Перший транш макрофінансової допомоги від ЄС у 2024 році у розмірі 4,5 млрд євро був наданий у березні та спрямований на фінансування першочергових бюджетних видатків, включаючи соціальні виплати, пенсії та заробітну плату державним службовцям. Це дозволило уряду України забезпечити стабільність фінансової системи в умовах триваючої війни.

Програма EFF від МВФ передбачає регулярні (кожні півроку) перегляди виконання Україною взятих на себе зобов'язань щодо структурних реформ. Успішне проходження цих переглядів є умовою для отримання наступних траншів фінансування, що стимулює уряд до продовження реформ.

Рис.1. Джерела міжнародної фінансової допомоги [4,5]

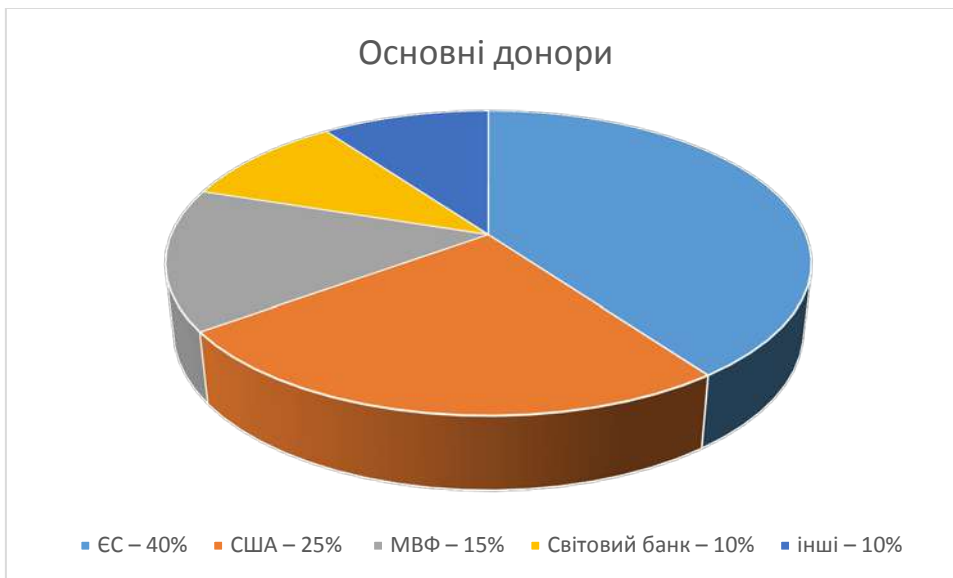

Рис.2. Структура міжнародної фінансової допомоги Україні у 2022-2025 рр. [4,5]

Ця кругова діаграма візуально відображає розподіл міжнародної фінансової допомоги, наданої Україні з початку повномасштабної війни до квітня 2025 року, за різними видами (пряма бюджетна підтримка – 45%, кредити – 35%, гранти – 20%) та основними донорами (ЄС – 40%, США – 25%, МВФ – 15%, Світовий банк – 10%, інші – 10%). Діаграма наочно демонструє ключову роль ЄС та США у фінансовій підтримці України, а також значну частку прямої бюджетної допомоги, необхідної для підтримання стабільності.

Таблиця 1

Огляд основних донорів

A	B	C	D
Донор	Загальна допомога	Розподіл за категоріями (млрд дол. США)	Період охоплення
США	122+	Військова: 67.2; Фінансова: 48.8; Гуманітарна: 3.6	Січень 2022 - Грудень 2024
ЄС (разом з інституціями)	121.87	Військова: 52.4; Фінансова: 54.6; Гуманітарна: 11.5	Січень 2022 - Грудень 2024
Велика Британія	15.5	Військова: 10.5; Фінансова: 4.0; Гуманітарна: 0.9	Січень 2022 - Грудень 2024
Японія	11.0	Військова: 0.1; Фінансова: 9.6; Гуманітарна: 1.3	Січень 2022 - Грудень 2024
Канада	8.7	Військова: 2.8; Фінансова: 5.4; Гуманітарна: 0.5	Січень 2022 - Грудень 2024
Норвегія	3.5	Військова: 1.9; Фінансова: 0.9; Гуманітарна: 0.7	Січень 2022 - Грудень 2024
Німеччина	-	-	-

Складено автором на основі [4,7]

Таблиця 2

Фінансова допомога Світового банку за основними ініціативами

	A	B	C	D
1	Ініціатива	Загальний обсяг	Ключові сектори підтримки	Короткий опис
2	PEACE	51042	Державні послуги, соціальна підтримка	Підтримка уряду України у забезпеченні основних державних послуг
3	URTF	2187	Охорона здоров'я, енергетика, інфраструктура, житло, сільське господарство, освіта, підприємництво, управління	Канал для грантового фінансування на нагальні потреби та зусилля з відновлення
4	ADVANCE Ukraine	8500	Фінансова стабільність, сільське господарство, соціальний захист, державне управління, економічне зростання, освіта, підприємництво, фінансове управління, охорона здоров'я, інфраструктура	Надання кредитних гарантій та підтримка різних операцій з розвитку політики
5	SPUR	5960	Освіта, підприємництво, фінансове управління, охорона здоров'я, державне управління, інфраструктура	Підтримка відновлення у конкретних секторах

Складено автором на основі [3]

Таблиця 3

Гуманітарні потреби та покриття фінансування ООН

	A	B	C	D	E
1	Рік	Потреба	Загальний обсяг	Покриття фінансування (%)	
2	2023	3.95	3.63	74.3	
3	2024	-	-	-	
4	2025	2.6	-	23.57 (станом на квітень 2025)	

Складено автором на основі [6]

Рекомендації по вирішенню проблеми. Проведений аналіз дозволяє сформулювати пропозиції по оптимізації залучення і використання коштів міжнародної фінансової допомоги:

- запровадження та посилення дієвих механізмів контролю за використанням міжнародної фінансової допомоги на всіх рівнях, включаючи незалежний аудит, публічне звітування та залучення громадськості до моніторингу;

- розробка чіткої та комплексної національної стратегії залучення та використання міжнародної допомоги, яка б узгоджувала пріоритети донорів з національними інтересами України та цілями євроінтеграції в довгостроковій перспективі;
- посилення інституційної спроможності державних органів, відповідальних за управління проектами міжнародної допомоги, включаючи навчання персоналу, оптимізацію бюрократичних процедур та підвищення ефективності освоєння коштів;
- активізація та поглиблення діалогу з міжнародними партнерами на всіх рівнях для забезпечення стабільного та прогнозованого характеру фінансової підтримки, а також для узгодження пріоритетів та умов надання допомоги;
- створення сприятливих умов для залучення приватного сектору до участі у проектах відновлення та розвитку, що фінансуються за рахунок міжнародної допомоги, через механізми державно-приватного партнерства та інші інструменти;
- інформування громадськості про обсяги, напрями та результати використання міжнародної фінансової допомоги для підвищення рівня довіри та підтримки євроінтеграційних процесів.

Висновки. Міжнародна фінансова підтримка є абсолютно необхідною умовою для виживання та стабілізації України в умовах повномасштабної війни та ключовим інструментом для реалізації її стратегічної мети – інтеграції до європейських структур. Надані кошти відіграють вирішальну роль у забезпеченні макроекономічної стабільності, дозволяючи уряду фінансувати критично важливі державні видатки, стримувати інфляцію та підтримувати соціальну сферу. Міжнародна допомога є потужним каталізатором реформ у різних сферах – від державного управління до економіки, наближаючи Україну до європейських стандартів та сприяючи її інституційному розвитку.

Список використаних джерел

1. Європейська Комісія: Офіційний сайт (https://ec.europa.eu/commission/index_en) та особливо розділ про Ukraine Facility (https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-facility_en).
2. Міжнародний валютний фонд (МВФ): Офіційний сайт (<https://www.imf.org/en/>) та сторінка України (<https://www.imf.org/en/Countries/UKR>). Зверніть увагу на прес-релізи та звіти щодо програми EFF.
3. Світовий банк: Офіційний сайт (<https://www.worldbank.org/en/>) та сторінка України (<https://www.worldbank.org/en/country/ukraine>). Важливі звіти про проекти та фінансову допомогу.
4. Міністерство фінансів України: Офіційний сайт (<https://mof.gov.ua/uk>). Інформація про міжнародну фінансову допомогу та державний борг.
5. Національний банк України (НБУ): Офіційний сайт (<https://bank.gov.ua/>). Макроекономічні огляди та звіти.
6. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2025/02/25/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released>
7. <https://www.rferl.org/a/ukraine-us-russia-aid/33337524.html>

Следовський А. О.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студент МП-1 спеціальності «Економіка»

СОЦІАЛЬНЕ ВІДТОРГНЕННЯ У КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Війна в Україні, яка розпочалася у 2014 році і набула нечуваних масштабів після того, як росія здійснила повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, породила в нашому суспільстві низку гострих соціальних проблем. Однією із найгостріших, на нашу думку, є соціальне відторгнення значних груп населення: внутрішньо переміщених осіб

(ВПО), ветеранів війни, а також осіб, які опинилися у стані соціальної ізоляції (літні люди, інваліди, хворі, тощо). Соціальне відторгнення відображається у маргіналізації, втраті підтримки спільноти та обмеженні прав постраждалих груп. Внаслідок воєнних дій багато людей втратили звичні соціальні зв'язки, рідних і близьких, домівки, роботу та почуваються відкинутими від суспільства. Особливо уразливими стають ті, хто належить до одразу кількох таких груп (наприклад, інваліди серед ВПО, літні люди, ветерани з пораненнями тощо).

Загалом ситуація соціального відторгнення в Україні має особливо важливе та виняткове значення в умовах війни. Перш за все це тому, що масштаби допомоги просто величезні, наприклад, за даними ЮНІСЕФ та УВКБ ООН, станом на серпень 2024 року в країні перебуває близько 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Ще приблизно 6–7 мільйонів українців стали біженцями за кордоном. Таким чином, майже кожен п'ятий мешканець України та мільйони за її межами втратили звичне житло і опинилися поза звичайними соціальними мережами.

По-друге, ми хотіли б зазначити, що практично для більшості груп населення соціальне відторгнення – це вже не просто гіпотеза, а реальність: війна особливо вдарила по літніх людях і інвалідам, які становлять значну частку населення. За спостереженнями ООН, війна посилила проблему соціальної ізоляції і самотності серед пенсіонерів, що призводить до фізичного і психічного занепаду, погіршення якості життя і навіть передчасної смерті. Аналітики ООН підкреслюють, що серед українців побутує ейджизм - упереджене ставлення до людей похилого віку), що додатково поглиблює ізоляцію старших громадян.

Як вже зазначалося раніше, соціальна ізоляція загострилася саме після лютого 2022 року. Згідно з дослідженням ПРООН (2023), після початку широкомасштабного вторгнення зросла кількість осіб, яким загрожує соціальна ізоляція і які потребують допомоги. Особливо це стосується ВПО, а також ветеранів та осіб з інвалідністю, тобто ті самі групи, що зазнали найбільших втрат, одночасно ризикують опинитися виключеними зі звичайного життя. Відсутність роботи, житла, руйнування громадської інфраструктури і страх переслідувань формують замкнене коло бідності й ізоляції.

Для наглядної інтерпретації ситуації в Україні в цілому доцільніше буде звернутися до статистики. Так, опитування, проведене в 2023 році серед ВПО внаслідок попереднього конфлікту, показало, що 22% переселенців мали симптоми депресії, а 18% – тривожних розладів. Разом із тим близько 55% постраждалих скаржилися на значні соматичні розлади (головні болі, біль у спині, безсоння тощо). При цьому понад 70% тих, хто потребував психосоціальної допомоги, так і не отримали її.

Проте з іншого боку, із позитивних моментів, можна виділити, що статистика довіри до ветеранів залишалася дуже високою (за даними «Рейтингу» у грудні 2024 року, 96% українців довіряють ветеранам сучасної війни). З іншого боку, ветерани, які повернулися із фронту, часто скаржаться на бюрократію, затримки виплат та нерозуміння зі сторони місцевої влади чи роботодавців. Деякі відомі випадки маргіналізації учасників бойових дій на місцях (зневага з боку колишніх сусідів, відсутність адекватної допомоги) підсилюють відчуття ізоляції.

Отже, підсумовуючи поточний стан справ в Україні можна зазначити, що він характеризується одночасним збільшенням масштабів внутрішнього переміщення і соціальної вразливості при недостатніх ресурсах для їх подолання.

Наступним кроком у розумінні масштабу проблеми соціальної вразливості є звернення до міжнародного досвіду. Аналіз соціальної політики держав, які стикались із війною, дозволяє не лише оцінити ефективність реалізованих ними підходів, але й окреслити можливості їх адаптації до українських реалій. У цьому контексті особливу увагу варто звернути на досвід Хорватії — країни, яка пережила збройний конфлікт у 1990-х роках, а також Сполучених Штатів Америки, що мають розвинену інфраструктуру підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених та соціально вразливих громадян.

Після завершення війни за незалежність у Хорватії на початку 1990-х років, держава опинилась перед масштабним викликом інтеграції внутрішньо переміщених осіб, чисельних ветеранів та подоланням наслідків соціальної дезінтеграції, спричиненої війною. У 1995 році в країні нараховувалося понад 500 тисяч внутрішньо переміщених осіб, що становило майже 10%

усього населення. Соціальне відторгнення у повоєнний період проявлялося у вигляді сегрегації, міжетнічної напруженості, нестачі доступу до ресурсів та загального дефіциту довіри у суспільстві. Уряд Хорватії відповів на ці виклики комплексом заходів, що включав програми відновлення житла, забезпечення правового статусу переміщених осіб, сприяння поверненню або інтеграції у нові громади, а також пільгове працевлаштування і підтримку ветеранів через спеціально створене Міністерство у справах захисників Вітчизни. Протягом перших десяти років після війни близько 95 тисяч колишніх військовослужбовців отримали пенсії за особливими умовами, а понад 35 тисяч були залучені до програм перепідготовки чи трудової реінтеграції. Додатково реалізовувались програми соціального діалогу та примирення у регіонах, що найбільше постраждали від конфлікту. Однак, навіть за наявності таких заходів, у Хорватії залишились проблеми політизації статусу ветерана, надмірної залежності окремих груп населення від державної допомоги та збереження ізоляції в деяких регіонах. Це доводить, що матеріальна підтримка має поєднуватись із довгостроковими програмами соціального включення, культурної інтеграції та формування солідарності.

У свою чергу, Сполучені Штати Америки, хоча й не мали досвіду масштабної війни на власній території у XXI столітті, стали прикладом системного підходу до подолання соціального відторгнення серед ветеранів та осіб із посттравматичним синдромом. На момент 2022 року в США проживало понад 18 мільйонів ветеранів, з яких приблизно 4,5 мільйона — це учасники бойових дій в Іраку та Афганістані. Водночас близько 11% з усіх ветеранів мають офіційно визнаний посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), а рівень самогубств серед них складає приблизно 17 випадків на день. Близько 33 тисяч ветеранів у США щороку залишаються бездомними, а понад 1,4 мільйона живуть за межею бідності. Центральною інституцією у сфері соціального захисту цієї групи є Департамент у справах ветеранів, який забезпечує медичне страхування, лікування психічних розладів, грантові програми для здобуття освіти, фінансування малого бізнесу та субсидії на житло. Наприклад, лише у 2021 році понад 700 тисяч ветеранів скористалися освітніми пільгами GI Bill, а 1,2 мільйона отримали психіатричну допомогу через систему VA. Значну роль у соціальній реінтеграції відіграють громадські ініціативи та волонтерські об'єднання, які реалізують менторські, освітні й терапевтичні програми. Попри таку розгалужену інфраструктуру, проблеми залишаються: тисячі ветеранів перебувають у бездомності, а рівень самогубств серед них залишається надзвичайно високим. Частина колишніх військовослужбовців зазнає стигматизації у суспільстві, що створює додаткові бар'єри до соціальної інтеграції. Проте США демонструють важливість міжсекторальної співпраці — державної, громадської та приватної — у вирішенні проблеми соціального відторгнення.

Попри відмінності між контекстами Хорватії та США, можна виділити кілька спільних рис, які мають значення і для України. Передусім це створення окремих інституцій, відповідальних за координацію заходів підтримки соціально вразливих груп; визнання довготривалого характеру процесу реінтеграції; поєднання матеріальної допомоги з психосоціальною підтримкою; та підвищення ролі громадських ініціатив і залучення громад. Для України, яка зазнала масштабних втрат, масової внутрішньої міграції, соціального розриву та недовіри до інституцій, такий досвід є не лише джерелом натхнення, але й практичним орієнтиром. Так, станом на 2024 рік в Україні зареєстровано понад 5 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, з яких понад 40% стикаються із труднощами у працевлаштуванні, а майже кожна третя особа зазнає дискримінації або соціального тиску на новому місці проживання. Водночас, у країні нараховується понад 1,2 мільйона ветеранів, з яких приблизно 300 тисяч є безпосередніми учасниками бойових дій. Соціологічні дослідження вказують, що понад 60% ветеранів потребують психологічної реабілітації, а 70% не довіряють місцевим органам влади. Зокрема, лише 15% ветеранів задоволені рівнем соціальної підтримки з боку держави. Така статистика підтверджує необхідність комплексного переосмислення соціальної політики щодо вразливих груп.

З огляду на ці дані, надзвичайно актуальним виглядає створення окремої координаційної інституції для роботи з ветеранами, ВПО та іншими постраждалими від війни категоріями, розвиток програм міжрегіонального діалогу, соціального включення, а також підтримка локальних ініціатив, що сприяють формуванню нових зв'язків у посттравматичному суспільстві.

Україна має шанс не повторити помилки інших країн, а взяти найкращі приклади з міжнародної практики, зокрема орієнтуючись на ефективні, але адаптовані моделі підтримки, які забезпечать не лише виживання, а й повноцінне включення людей у соціальне, економічне та культурне життя країни.

Висновки. Узагальнюючи, можна сказати, що соціальна реінтеграція ВПО та ветеранів після війни – це суспільна мета, яка дуже корисна всім. Необхідно, щоб постраждалі групи населення, завдяки зусиллям держави та суспільства мали змогу повернутися до повноцінного життя. Для цього потрібно саме підтримувати заходи і політики на національному рівні, спрямувавши їх на зміни у потребах населення, визначити пріоритети розбудови інклюзивного суспільства під час війни та у післявоєнний період. Стигматизація та ізоляція можуть бути подолані шляхом поєднання практик, випробуваних у світі (як-от хорватські центри підтримки чи американська програми з підтримки ветеранів), із особливостями українського контексту. Тільки таким чином Україна зможе забезпечити соціальну єдність та зменшити негативні наслідки війни для найуразливіших громадян.

Список використаних джерел:

1. Дослідження UNHCR по українським біженцям 2022-2025 р.р., посилання на електронне видання: <https://reporting.unhcr.org/operational/situations/ukraine-situation#:~:text=multisectoral%20humanitarian%20assistance,Whilst>
2. Стаття Л. Ніл «Повномасштабна війна непропорційно вдарила по літніх людях, які становлять чверть населення України», посилання: <https://zmina.info/news/oon-povnomasshtabna-vijna-neproporcijno-vdaryla-po-litnih-lyudyah-yaki-skladayut-chvert-naselennya-ukrayiny/#:~>
3. Селянікова А., Кузьбіда В., Хоменко Я., аналітичне дослідження «Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветеранок», 2024 р., 28 с.
4. Ivan Urlić, Dolores Britvić, журнал «Group-Based Strategies Employed in the Wartime and Post-War Treatment of Psychological Trauma: Experience from the War in Croatia», 2012р., 543 с., с. 421-428
5. Офіційний сайт США міністерства у справах ветеранів, посилання <https://www.va.gov/>
6. Дослідження ВООЗ «1000 days of war in Ukraine: resilience in health response, recovery and reform efforts despite attacks and ongoing challenges», 2024 р., посилання: <https://www.who.int/europe/news/item/18-11-2024-1000-days-of-war-in-ukraine--resilience-in-health-response--recovery-and-reform-efforts-despite-attacks-and-ongoing-challenges#>

Панковець А.В.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
аспірант 1 року навчання спеціальності 073 «Менеджмент»

СТАН КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ЯК ФАКТОР ДОСТУПУ НАСЕЛЕННЯ ДО ЦИХ ПОСЛУГ

Постановка проблеми. За даними WHO Rehabilitation Need Estimator кількість людей «яка може отримати користь від реабілітації» в Україні станом на 2019 рік складала 21 млн осіб (або кожен другий мешканець країни). [1] Війна в Україні ще більше актуалізувала потребу, адже тепер реабілітаційну допомогу можуть потребувати військовослужбовці і цивільні особи, які отримали травми внаслідок військових дій. За повідомленням Міністерства соціальної політики України, за період з 2022 і до вересня 2023 року, кількість зареєстрованих людей з інвалідністю зросла, приблизно, на 300 тис. осіб і ця цифра продовжуватиме зростати через наслідки війни. [2] Таким чином кількість людей, які можуть потребувати послуг з реабілітації доволі значна.

В той же час, за даними ЄДЕБО, більше 16000 фахівців отримали диплом за спеціальністю «Терапія та реабілітація» в період з 2017 (перші випуски) та по 2023 рік включно, що складає близько 15000 фахівців, з урахуванням продовження навчання бакалаврами (таблиця 1).

Таблиця 1

Кількість випускників спеціальності «Терапія та реабілітація»

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Разом
Магістри	695	1360	1161	1241	958	791	897	7103
Бакалаври		252	571	2384	2437	2120	1849	9613
Разом	695	1612	1732	3625	3395	2911	2746	16716

Джерело: [3]

Разом з тим, за даними Пенсійного фонду України, станом на кінець 2023 року, кількість працевлаштованих фахівців, складала близько 4000 осіб, що значно менше кількості випускників (таблиця 2).

Таблиця 2

Кількість застрахованих в ПФУ станом на кінець 2023 р.

Розділ КВЕД	Фізичні терапевти	Асистенти фізичних терапевтів	Ерго-терапевти	Асистенти ерго-терапевтів
86 Охорона здоров'я	1401	1093	892	470
87 Надання послуг догляду із забезпеченням проживання	22	4	14	1
88 Надання соціальної допомоги без забезпечення проживання	29	17	11	7
Разом	1452	1114	917	478

Джерело: [4]

Також варто відмітити, що кількість практикуючих фахівців залишається значно нижчою, порівняно з країнами ОЕСД (рис. 1).

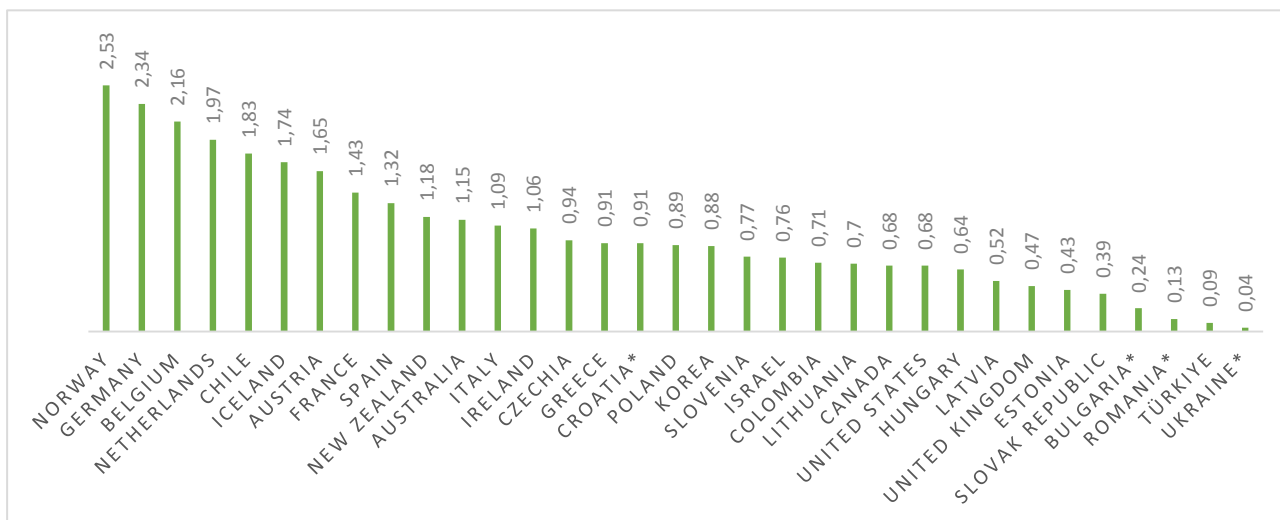

Рис. 1. Кількість фізичних терапевтів на 1000 населення (порівняння з країнами OECD, дані за 2021 р.) [5]

Незважаючи на значну різницю між кількістю випускників і працевлаштованих фахівців, кількість відкритих протягом 2023 року вакансій для таких фахівців у закладах охорони склала близько 500 місць (таблиця 3).

Таблиця 3

Кількість вакансій за 2023

Назва професії	Кількість вакансій	Кількість осіб зі статусом безробітного
Ерготерапевт	188	15
Фізичний терапевт	194	21
Асистент ерготерапевта	38	5
Асистент фізичного терапевта	72	15

Джерело: [6]

Варто відмітити, що 1 (одна) не заповнена посада фахівця з реабілітації у закладі охорони здоров'я означає, що не буде проведено близько 132 реабілітаційних сесій за місяць (1500 за рік). Відповідно, це від 5 до 13 пацієнтів на місяць (або від 60 до 156 на рік), які не зможуть отримати послуги з реабілітації.

Враховуючи, що лівова частка послуг за програмою медичних гарантій надається в комунальних закладах охорони здоров'я, така тенденція працевлаштування випускників спеціальності «Терапія та реабілітація» має привертати увагу.

Висновки. На думку автора, необхідно провести відповідні дослідження, щоб краще зрозуміти причини такого значної невідповідності між кількістю випускників та працевлаштованих фахівців і зрозуміти, куди «зникають» тисячі фахівців, які випускаються щорічно.

Список використаних жерел

1. Institute for Health Metrics and Evaluation [Інтернет]. WHO rehabilitation need estimator; [цитовано 26 груд. 2023]. Доступно на: <https://vizhub.healthdata.org/rehabilitation/>.
2. Ministry of reintegration of the temporarily occupied territories of Ukraine [Інтернет]. There are three million individuals with disabilities in Ukraine – Ministry of Reintegration of the

Temporarily Occupied Territories of Ukraine; [цитовано 26 лют. 2024]. Доступно на: <https://minre.gov.ua/en/2023/09/25/there-are-three-million-individuals-with-disabilities-in-ukraine/>.

3. Заклади вищої освіти | Реєстр суб'єктів освітньої діяльності [Інтернет]. Кількість осіб, які закінчили навчання; [цитовано 16 верес. 2023]. Доступно на: <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/graduate/>.

4. Пенсійний фонд України. Доступно на: <https://www.pfu.gov.ua/>

5. OECD Statistics [Інтернет]; [цитовано 12 трав. 2024]. Доступно на: <https://stats.oecd.org/>.

6. Державна служба статистики України. Доступно на: <https://www.ukrstat.gov.ua/>

Руднєвська Я.М.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студентка МП-1 спеціальності «Економіка»

СУСПІЛЬНІ БЛАГА: ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТИ, МЕДИЦИНИ ТА КУЛЬТУР

Постановка проблеми . Для початку визначимось, що суспільні блага – це товари або послуги, доступ до яких не може бути обмеженим і можливості користування ними для одного не виключає можливості користування для інших. До класичних суспільних благ належать національна безпека, чисте повітря, громадський транспорт, але в умовах сучасного суспільства такими благами визнаються також освіта, медицина та культура. Їхнє спільне значення полягає у формуванні людського капіталу, підтримці соціальної згуртованості та забезпеченні сталого розвитку.

Незважаючи на визнання сфер освіти, медицини та культури пріоритетними, в Україні, зберігається проблема нерівного доступу до них. У сфері освіти це проявляється у розриві між міськими й сільськими школами (на графіку показане порівняння результатів ЗНО за 2019 рік учнів сільських, міських та обласних шкіл) та обмеженому доступі до вищої освіти для дітей з малозабезпечених сімей.

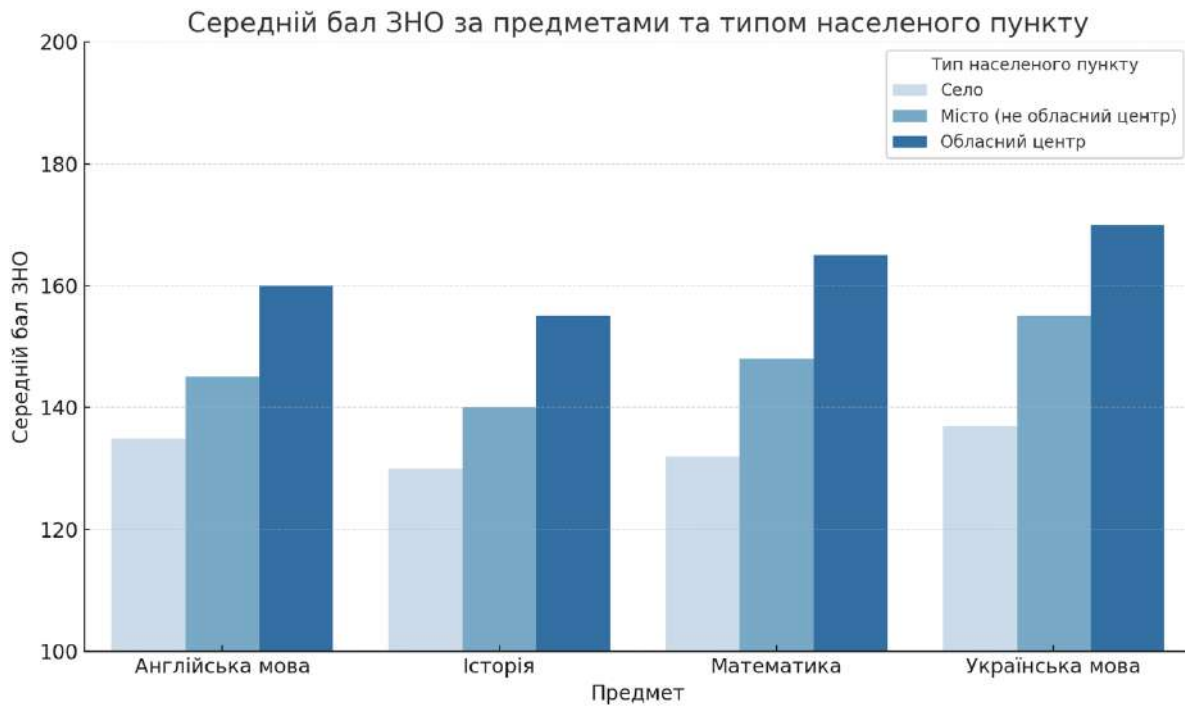

Рис.1. Середній бал ЗНО за предметами та типом населеного пункту [8]

У медицині основною проблемою є недостатнє фінансування, кадровий дефіцит обласних або сільських лікарнях, нерівномірний розподіл послуг, зокрема спеціалізованої допомоги (на графіку відображено скорочення кількості лікарень впродовж 2020-2025 років). Таке скорочення відбулось внаслідок медичної реформи, що передбачала перепрофілювання або закриття лікарень, що не відповідали новим медичним стандартам. Внаслідок цієї реформи, жителям сільських місцевостей доводиться долати значні відстані для отримання медичної допомоги.

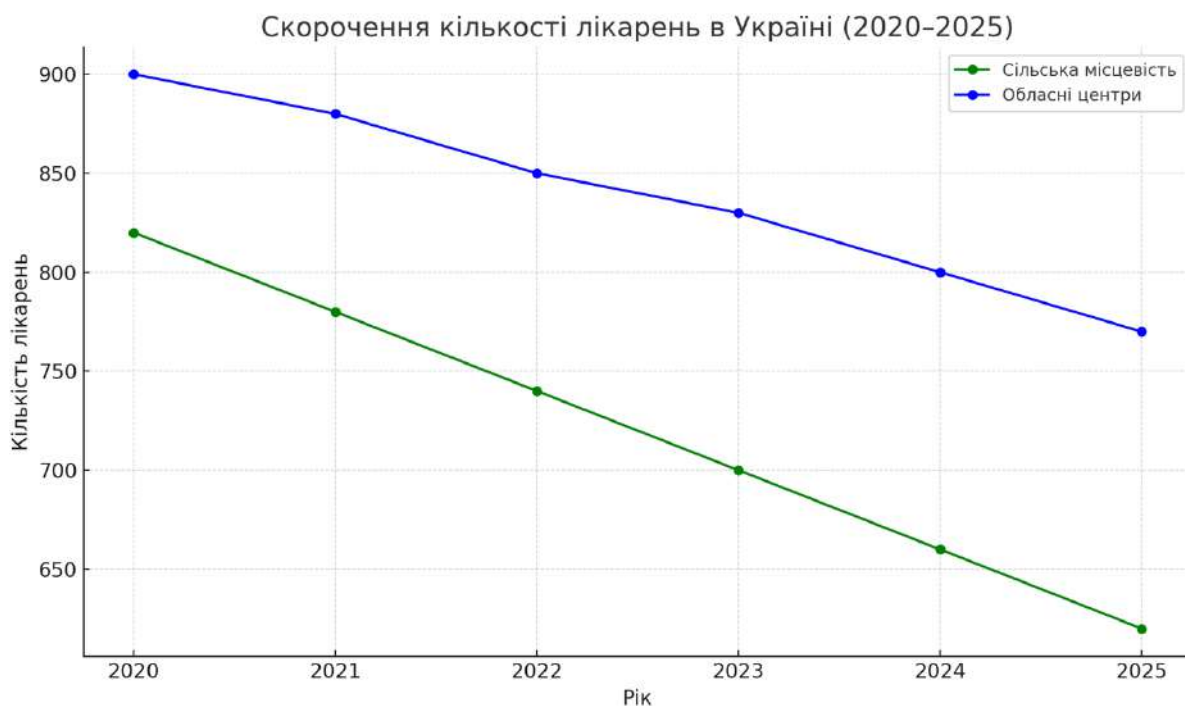

Рис.2. Скорочення кількості лікарень в Україні [6]

У культурній сфері спостерігається тенденція до скорочення локальних культурних ініціатив, занепад бібліотек і клубів інтересів у громадах, які є основою для збереження високого рівня культури в країні.

В умовах глобалізації та цифрової трансформації доступність освіти, медицини та культури стає не тільки моральною, а й економічною та політичною необхідністю, адже неосвіченим, хворим та безкультурним населенням легше керувати, що може призвести до втрати нашої ідентичності (як приклад можна побачити сусідню країну-агресора). Також нерівний доступ до цих сфер формує замкнені соціальні прошарки, знижує продуктивність праці, провокує міграцію та загострює соціальну напругу.

Пропозиції щодо вирішення проблеми. Вирішення проблеми доступу до базових суспільних благ потребує переосмислення ролі держави, яка повинна бути не лише регулятором, а і гарантувати рівні можливості. Основою для такої трансформації мають бути наступні підходи:

1. Принцип справедливого розподілу ресурсів, а саме держава повинна орієнтуватися не тільки на «формальну» рівність, а й на фактичну рівність доступу, що означає додаткову підтримку регіонів та незахищених прошарків населення.
2. Цифрова трансформація. Освіта, охорона здоров'я та культурні інституції мають стати активними учасниками цифровізації. Онлайн-освіта, цифрові музеї та бібліотеки дозволяють подолати територіальні бар'єри.
3. Інклюзивність і орієнтація на потреби громади. Кожне село чи мікрорайон великого міста має мати доступ до базових послуг, адаптованих до місцевих умов.

Напрями вирішення проблеми.

Освіта. Необхідним кроком є запуск державної програми «Освіта без бар'єрів», метою якої є створення рівного освітнього середовища незалежно від місця проживання, соціального статусу або фізичних можливостей дитини. Програма має включати:

- розвиток цифрової інфраструктури для шкіл у сільській місцевості, адже у багатьох сільських школах немає елементарного комп'ютерного класу;
- гранти для педагогів, які працюють у важкодоступних регіонах;
- підтримку стартапів, які надають онлайн-курси та підготовчі програми до екзаменів.

Медицина. Ключовим напрямом є розвиток телемедицини, що дозволяє надавати медичну допомогу у віддалених населених пунктах без потреби в повноцінних лікарнях. Також необхідно:

- запровадити програму мобільних медичних амбулаторій;
- надати фінансові й освітні стимули для молодих лікарів у громадах;
- посилити співпрацю з громадськими організаціями у сфері профілактики та психологічної підтримки.

Культура. Пропонується реалізувати ініціативу «Культура поруч», яка передбачає мікрогранти для локальних проєктів: відновлення бібліотек, відкриття культурних просторів у школах, підтримка аматорських театрів. Також ця програма включає:

- цифровізацію архівів, доступ до культурної спадщини онлайн;
- підтримку мобільних виставок та культурних фестивалів у регіонах;
- розширення мережі інклюзивних культурних центрів.

Міжнародний досвід. Для визначення шляхів доступу до базових суспільних благ варто розглянути приклад Німеччини, адже у цій країні ефективно поєднується державна політика та децентралізований підхід до надання суспільних благ.

Освіта в країні доступна безкоштовно як у школах, так і у вишах, незалежно від громадянства (але тут є нюанс, що для іноземців вона безкоштовна тільки за умови знання німецької мови). Розвинена система професійної освіти (дуальна система) дає змогу поєднувати навчання з роботою.

Медицина організована за принципом загального медичного страхування: обов'язкове страхування охоплює понад 90% населення, а решта користуються приватними страховками.

Система працює ефективно завдяки поєднанню державного контролю та конкуренції між страховими фондами.

Культура в Німеччині фінансується як на федеральному, так і на земельному рівні. Уряд активно підтримує малі культурні інституції, інклюзивні проєкти та цифровізацію. Наприклад, програма Kultur macht stark підтримує молодь із соціально незахищених груп шляхом залучення до мистецтва. Німецький досвід демонструє, що поєднання державної відповідальності, децентралізації та цифрових інновацій дозволяє забезпечити високу якість і доступність базових суспільних благ.

Висновки. Доступ до освіти, медицини та культури – це не лише питання справедливості, а й необхідна умова для економічного розвитку та стабільності суспільства. Україна має потенціал для реформування цих сфер на засадах цифровізації, партнерства та орієнтації на громаду. Міжнародний досвід, зокрема Німеччини, демонструє, що цілеспрямовані державні програми можуть забезпечити ефективно й рівноправне надання суспільних благ усім громадянам.

Список використаних джерел

1. Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. McGraw-Hill.
2. Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*. W.W. Norton & Company.
3. Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF). (2023). www.bmbf.de
4. Statistisches Bundesamt (Destatis). (2023). *Health Insurance and Medical Access in Germany*.
5. Українська Гельсінська спілка з прав людини. (2022). *Право на доступну освіту в Україні: аналітичний огляд*.
6. Міністерство охорони здоров'я України. (2023). *Розвиток телемедицини в Україні*.
7. Open Culture Foundation. (2022). *Цифрова культура як інструмент децентралізації*.
8. Сайт Українського центру оцінювання якості освіти за 2019 рік.

Рудь Д. В.

Національний університет «Києво-Могилянська академія»,
студентка МП-1 спеціальності «Економіка»

УРОКИ З МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ: ЕФЕКТИВНІ МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Постановка проблеми. В умовах прискорення глобальної мобільності, інтенсифікації міжкультурних взаємодій, зростання впливу регіональних конфліктів і вимушеної міграції питання соціальної інтеграції стало одним із центральних викликів сучасних суспільств. Країни світу все частіше стикаються з необхідністю розробки ефективної політики, яка б забезпечувала інклюзивну участь різних груп населення в соціально-економічному, культурному та політичному житті. Однак соціальна інтеграція залишається складним і багаторівневим процесом, який вимагає не лише інституційних зусиль, але й суспільних перетворень.

Серед основних перешкод на шляху успішної інтеграції - стійкі моделі культурної ізоляції, дискримінаційні практики та економічна маргіналізація. Ці явища непропорційно впливають на мігрантів, вимушених переселенців, етнічні меншини та інші вразливі групи, обмежуючи їхній доступ до освіти, зайнятості, охорони здоров'я та громадянської участі. Як наслідок, фрагментовані суспільства ризикують поглибити нерівність, послабити соціальну згуртованість і підірвати демократичну стабільність.

Україна, зокрема, стикається з унікальним набором інтеграційних викликів, які

посилюються наслідками повномасштабного вторгнення Росії, що спричинило масове переміщення громадян та посилило потребу у всебічній реінтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та постраждалого від війни населення. Крім того, залишаються невирішеними давні проблеми, пов'язані з інтеграцією національних меншин, регіональними відмінностями та можливостями для малозабезпечених і багатодітних сімей, в тому числі і пенсіонерів.

Незважаючи на постійні зусилля, в Україні відсутня консолідована національна модель соціальної інтеграції, яка могла б систематизувати політику та ініціативи в різних секторах і регіонах. Відсутність такої моделі перешкоджає розробці узгоджених, науково обґрунтованих підходів та ускладнює співпрацю між державними інституціями, громадянським суспільством та міжнародними партнерами. Це підкреслює необхідність вивчення кращих міжнародних практик та їх адаптації до українського контексту задля розбудови інклюзивного та стійкого суспільства.

Шляхи вирішення проблеми. Соціальну інтеграцію зазвичай розуміють як процес створення згуртованого суспільства шляхом забезпечення повної та рівноправної участі всіх груп населення в його соціально-економічному, політичному та культурному житті. Згідно з визначенням Ради Європи, соціальна інтеграція означає «об'єднання людей і зміцнення почуття приналежності шляхом зменшення нерівності та сприяння доступу до можливостей». [1] Це не лише моральний імператив, але й стратегічна необхідність для підтримки соціальної стабільності та довгострокового розвитку. Аналіз міжнародного досвіду показує, що країни, які розробили інклюзивні та гнучкі моделі інтеграції, як правило, досягають вищих рівнів соціальної згуртованості.

Швеція є одним з найяскравіших прикладів соціал-демократичного режиму соціального забезпечення, моделі, що ґрунтується на універсалізмі, декомодифікації та заохоченні соціальної рівності (Esping-Andersen, 1990). [4] Відома у світі як «шведська модель», вона є гібридом між капіталізмом і соціалізмом, що гарантує рівний доступ до комплексних соціальних виплат і державних послуг через сильну соціальну державу, яка фінансується за рахунок високих рівнів оподаткування. Наріжним каменем шведського підходу є інтеграція через освіту та працю, з такими програмами, як фінансовані державою інтеграційні курси для новоприбулих, що зосереджуються на мові, громадянській орієнтації та готовності до працевлаштування. Ці зусилля мають не лише превентивний характер, але й покликані сприяти індивідуальній незалежності від сімейних структур, підвищуючи соціальну мобільність та гендерну рівність. Шведська модель соціального забезпечення еволюціонувала з плином часу. У 1990-х роках Швеція зіткнулася з економічними проблемами і провела реформи пенсійної та податкової систем, зокрема запровадила єдиний 30% податок на дохід від капіталу та знизила корпоративні податки. Хоча ці зміни викликали дебати щодо стійкості соціальної держави, подальші реформи Соціал-демократичної партії допомогли відновити фіскальний баланс, не відмовляючись від основних цінностей моделі. На початку 2000-х років у Швеції було зафіксовано бюджетний профіцит, що підтвердило адаптивність і стійкість системи. Важливо, що соціальна держава користується широкою громадською підтримкою. Громадяни очікують, що уряд захистить суспільний договір, а електоральна поведінка показує, що скорочення добробуту карається політично. Таким чином, модель підтримується не лише інституційними механізмами, але й міцним суспільним консенсусом щодо рівності, інклюзії та спільної відповідальності.

Бельгія пропонує переконливий приклад соціальної інтеграції на місцевому рівні завдяки своїй ініціативі «Діти насамперед», яка зосереджена на запобіганні та виявленні дитячої бідності. [2] Започаткована у 2014 році та фінансована бельгійським урядом, ця ініціатива створила місцеві консультаційні платформи в 57 державних центрах соціального захисту (ДЦСЗ). Ці платформи об'єднують різних місцевих учасників, таких як організації з боротьби з бідністю, школи та центри догляду за дітьми, для проактивного виявлення та реагування на ознаки прихованої дитячої бідності, особливо серед дітей віком до 12 років, з акцентом на ранньому дитинстві (0-5 років). Ініціатива має на меті розірвати порочне коло бідності, що передається з покоління в покоління, шляхом сприяння структурованій співпраці між зацікавленими сторонами, які зазвичай не співпрацюють. Основні елементи підходу включають підвищення обізнаності,

покращення доступу до послуг, стимулювання місцевих проєктів та адаптацію підтримки до індивідуальних та громадських потреб. Додаткова цінність платформи полягає в її превентивному та гнучкому характері, що дозволяє місцевим суб'єктам виявляти проблеми на ранніх стадіях і швидко реагувати на них. Визнаний Європейською Комісією найкращою практикою, проєкт відображає заклик ЄС до інтегрованих та партисипативних підходів у боротьбі з соціальною ізоляцією та дитячою бідністю.

Німеччина демонструє комплексну та інтегровану стратегію соціальної інтеграції, в якій особлива увага приділяється реінтеграції на ринку праці вразливих груп населення. [2] У рамках Федеральної програми ESF довготривалі безробітні без професійної кваліфікації отримують підтримку через зв'язки з роботодавцями, наставництво, професійну підготовку та субсидування заробітної плати – заходи, які допомагають подолати розрив між соціальною ізоляцією та зайнятістю. На додаток до цього існує програма FEAD (Фонд європейської допомоги найбільш знедоленим), яка націлена на новоприбулих мігрантів з ЄС, бездомних та інших осіб, які стикаються з численними бар'єрами, шляхом підключення їх до регулярних систем підтримки, таких як освіта, медичне обслуговування та послуги з догляду за дітьми. Інша флагманська програма, «Соціальна участь на ринку праці», субсидує працевлаштування тих, хто перебуває на маргінесі ринку праці (наприклад, осіб з вадами здоров'я або з обов'язками по догляду), а також пропонує персоналізоване навчання і підтримку для посилення соціальної інтеграції. Для молоді в Німеччині створено молодіжні агентства з працевлаштування, які координують послуги у сферах освіти, зайнятості та соціального забезпечення з метою сприяння плавному переходу від навчання до роботи. Крім того, ініціатива «Сприяння навчанню» допомагає соціально незахищеній молоді завершити професійне навчання на підприємстві, надаючи безперервну, індивідуальну підтримку з боку навчальних закладів та роботодавців. Разом ці програми втілюють прихильність Німеччини до індивідуальних, багатосторонніх моделей інтеграції, які пов'язують участь на ринку праці з ширшими цілями соціальної згуртованості та довгострокового розширення прав і можливостей.

У відповідь на соціальні потрясіння після переходу Польщі від комунізму до ринкової економіки Фонд Барки розробив комплексний підхід до реінтеграції маргіналізованих осіб, таких як довготривалі безробітні, безпритульні, залежні, колишні ув'язнені та люди з психічними розладами, в основне суспільство. [2] Ініціатива зосереджена на наданні професійної підготовки, розвитку соціальних навичок та освітньої підтримки, щоб дати людям можливість відновити працевлаштування та самозабезпечення. Модель «Барка» працює через мережу центрів соціальної інтеграції і побудована на багаторівневому партнерстві з місцевою владою, навчальними закладами, неурядовими організаціями, приватним сектором та житловими асоціаціями. Ця інтегрована система підтримки сприяє як соціальному підприємництву, так і місцевій відповідальності, пропонуючи другий шанс тим, хто стикається з особистими кризами та соціальною ізоляцією. Щороку ініціатива охоплює близько 5 000 бенефіціарів, що робить її загальноновизнаним прикладом найкращої практики в соціальній політиці Польщі.

З теоретичної точки зору, ефективна інтеграційна політика ґрунтується на кількох ключових підходах. Концепція міжкультурної взаємодії сприяє конструктивній взаємодії та взаємній адаптації між групами, на відміну від простої толерантності чи асиміляції. Теорія соціального капіталу (Putnam, 2000) підкреслює цінність соціальних мереж і довіри у створенні умов для співпраці та зменшенні виключення. Концепція інклюзивної політики виступає за універсальний доступ до послуг та усунення структурних бар'єрів, таким чином сприяючи рівності результатів, а не лише можливостей.

Висновки. Розглянуті міжнародні моделі та теоретичні засади свідчать про те, що Україні слід прийняти гібридний, багаторівневий підхід до соціальної інтеграції, який поєднує національну політику з місцевими інноваціями, підтримує громадянську участь, охоплює цифрові інструменти та інклюзивне управління. Ефективне впровадження соціальної інтеграції потребує скоординованого, багаторівневого підходу, узгодженого з практикою Європейського Союзу. На інституційному рівні держава повинна розробити комплексну національну стратегію соціальної інтеграції, подібну до тих, що використовуються в країнах-членах ЄС, щоб визначити

цілі, обов'язки та механізми міжсекторальної співпраці. На освітньому рівні важливо включити теми інтеграції у формальну та неформальну освіту, зокрема модулі з міжкультурної комунікації, толерантності та громадянської активності, щоб сприяти формуванню інклюзивного мислення з раннього віку. На місцевому рівні слід підтримувати місцеві органи влади у розробці та впровадженні програм міжкласового діалогу, сприяння взаємодії та взаєморозумінню між різними групами населення. Громадський сектор, зокрема неурядові організації, відіграє важливу роль у наданні послуг з адаптації, медіації конфліктів та психологічної підтримки вразливим групам населення, зокрема внутрішньо переміщеним особам, постраждалим від війни та ветеранам. Паралельно з цим, діджиталізація інструментів інтеграції – таких як послуги електронного урядування, інформаційні платформи та цифрові форуми для громадянської участі – може розширити доступ до прав і державних послуг для всіх. Нарешті, успіх цих ініціатив має вимірюватися за допомогою індикаторів інтеграції, адаптованих до соціально-політичного контексту України, що дозволить політикам відстежувати прогрес, виявляти прогалини та вдосконалювати стратегії на основі фактичних даних та результатів інклюзивності.

Список використаних джерел

1. Council of Europe. (2011). *Intercultural cities: Governance and policies for diverse communities*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
2. European Union. (2016). *Integrated approaches to combating poverty and social exclusion: Best practices from EU Member States*. <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=9394&furtherPubs=yes>
3. Othering & Belonging Institute. (n.d.). *Inclusiveness Index results*. University of California, Berkeley <https://belonging.berkeley.edu/inclusiveness-index/index-results#:~:text=The%20index%20holistically%20examines%20the%20experiences%20of%20groups,rate,%20refugee%20settlement,%20and%20greenhouse%20gas%20emission%20rates>.
4. Tepe, F. F. (2003, May). *An introduction to the Swedish welfare state*. ResearchGate. [https://www.researchgate.net/publication/360627706 AN INTRODUCTION TO THE SWEDISH WELFARE STATE](https://www.researchgate.net/publication/360627706_AN_INTRODUCTION_TO_THE_SWEDISH_WELFARE_STATE)